Το Δικαίωμα στην Τεμπελιά

ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

ΠΩΛ ΛΑΦΑΡΓΚ

ΤΟ ΠΟΝΤΙΚΙ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Με την ευγενική υποστήριξη

ΤΟ ΠΟΝΤΙΚΙ - ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Πώλ Λαφάργκ

Το Δικαίωμα στην Τεμπελιά

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ:
Γιούλη Τσίρου

ΤΟ ΠΟΝΤΙΚΙ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Διεύθυνση Σειράς: Ξενοφών Α. Μπρουντζάκης

Πώλ Λαφάργκ:
Το Δικαίωμα στην Τεμπελιά
Μετάφραση: Γιούλη Τσίρου
Διόρθωση: Μαρία Παπαρρηγοπούλου
Εξώφυλλο: Χριστίνα Διακογιάννη
Σελιδοποίηση: Σοφία Μπαρκά
ISBN: 978-960-9421-28-7

Εκδόσεις «Το Ποντίκι»
Ύδρας 5 & Φιλελλήνων, Χαλάνδρι, Τ.Κ.: 152 32.
τηλ.: 210 68.98.448, fax: 210 68.98.226
e-mail: topontiki1@yahoo.gr

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Αντί Προλόγου 7

Προλεγόμενα 11

Κεφάλαιο Ι 15

Κεφάλαιο ΙΙ 21

Κεφάλαιο ΙΙΙ 37

Κεφάλαιο ΙV 55

Παράρτημα 65

Σημειώσεις 71

Αντί προλόγου

Ο Πωλ Λαφάργκ, μια από τις συμπαθέστερες φυσιογνωμίες των θεωρητικών του σοσιαλισμού, γεννήθηκε στην Κούβα το 1842, από Γάλλους γονείς, κι έζησε εκεί τα πρώτα χρόνια της ζωής του. Σε ηλικία εννέα ετών βρέθηκε στη Γαλλία, όπου και σπούδασε στην Τουλούζη και το Μπορντό. Οι κοινωνικές του ανησυχίες τον έφεραν αρχικά πιο κοντά στις θεωρίες του Προυντόν. Αργότερα έγινε ενεργό μέλος της Α' Διεθνούς κι έλαβε μέρος στην Παρισινή Κομμούνα αναλαμβάνοντας επαναστατικά καθήκοντα στη νοτιοδυτική περιοχή της Γαλλίας. Μετά την αποτυχία της επανάστασης βρέθηκε κυνηγημένος στην Ισπανία. Εκεί υπερασπίστηκε τις σοσιαλιστικές ιδέες πολεμώντας τις θεωρίες του Μπακούνιν. Το 1872 βρέθηκε στη Χάγη όπου και έλαβε μέρος στο τελευταίο Συνέδριο της Α' Διεθνούς. Από 'κεί πήγε στο Λονδίνο, όπου και παρέμεινε έως το 1882, χρονιά κατά την οποία δόθηκε αμνηστία σε όσους συμμετείχαν στην Κομμούνα. Εκεί, μαζί με τον Ι. Γκεντ

ιδρύσαν το Μαρξιστικό Γαλλικό Εργατικό Κόμμα. Δεν ήταν λίγες οι φορές που βρέθηκε αντιμέτωπος με τη Δικαιοσύνη για πολιτικούς λόγους και οδηγήθηκε στις φυλακές. Παντρεύτηκε την κόρη του Κ. Μαρξ, Λάουρα, η οποία τον συνέτρεξε στο έργο και τους αγώνες του. Το 1911 έβαλε τέρμα στη ζωή του μαζί με τη γυναίκα του, μια και θεωρούσε πλέον τον εαυτό του ανίκανο, λόγω γήρατος, να υπηρετήσει την εργατική τάξη. Ο Λαφάργκ υπήρξε ένας κατ' εξοχήν διανοούμενος αγωνιστής, με πολλά και ποικίλα ενδιαφέροντα, που εκτείνονταν από την οικονομία και την ιστορία έως τη λογοτεχνία και τη φιλοσοφία. Υπήρξε ταλαντούχος συγγραφέας πολλών έργων, τα περισσότερα των οποίων μεταφράστηκαν μερικά μόλις χρόνια μετά το τραγικό τέλος του βίου του και στη χώρα μας.

Σημαντικότερα από αυτά είναι: *Το Δικαίωμα στην Τεμπελιά* (1880), *Μαθήματα Κοινωνικής Πολιτικής* (1884), *Η Θρησκεία του Κεφαλαίου* (1887), *Ο Κομμουνισμός και η Οικονομική Εξέλιξη* (1882), *Ιδεαλισμός και Υλισμός εν τη Ιστορία* (1895), *Η Εξέλιξη της Ιδιοκτησίας* (1891), *Η Οικονομική Λειτουργία του Χρηματιστηρίου, Σοσιαλιστικοί Λίβελλοι, Το Ζήτημα της Γυναικός, Τα Αίτια της Πίστεως εις Θεό, Η Ιστορική Μέθοδος του Κ. Μαρξ* κ.ά

Σε μια κοινωνία η οποία έχει καταφέρει, πέρα από τις όποιες ιδεολογικές διαφορές, να θεοποιήσει την εργασία, όχι όμως και τους εργάτες, ένα βιβλίο με τον τίτλο *Το δικαίωμα στην τεμπελιά* κερδίζει το ενδιαφέρον. Και το κερ-

δίζει διαχρονικά, μια και το βιβλίο αυτό του Λαφάργκ μένει στην επικαιρότητα πάνω από έναν ολόκληρο αιώνα.

Ωστόσο, πέρα από την πρόκληση ή την εύθυμη διάθεση που προκαλούσε ο τίτλος, ο συγγραφέας επιδίωκε κάτι πολύ πιο ουσιαστικό, και αυτό ήταν να ανατρέψει την πιο βασική ιδέα των εργατικών διεκδικήσεων, που ήταν και παραμένει το δικαίωμα στην εργασία, τονίζοντας ότι η πιο επαναστατική εκδοχή της εργασίας είναι να εξασφαλίζεται ο ελεύθερος χρόνος. Με την τεμπελιά λοιπόν, ο Λαφάργκ διεκδικούσε ό,τι ακριβώς χάθηκε στη σύγχρονη εποχή μας, το δικαίωμά μας στον ελεύθερο χρόνο, δηλαδή την αυτοδιάθεσή μας. Έτσι, σήμερα, έχουμε το παράδοξο, στο όνομα της εργασίας, να θυσιάζεται όχι μόνο ο ελεύθερος χρόνος, ο οποίος φαντάζει σαν μια παράλογη απαίτηση, αλλά να έχει τεθεί υπό αμφισβήτηση ακόμα και το ωράριο των οχτώ εργάσιμων ωρών! Στην μπροσούρα αυτή του Λαφάργκ, επιχειρείται μια πρωτότυπη κριτική στο καπιταλιστικό σύστημα, η οποία φαινομενικά μπορεί να φανεί περισσότερο διασκεδαστική παρά ουσιαστική. Ωστόσο, μέσα από το δικαίωμα, ουσιαστικά, του ελεύθερου χρόνου, που είναι αναγκαία συνθήκη ευημερίας και ανάπτυξης της ανθρώπινης προσωπικότητας, ο συγγραφέας θίγει ένα ουσιαστικό ζήτημα ως αιτούμενο της εργασίας. Με δυο λόγια, η εργασία δεν αποτελεί για τον άνθρωπο αυτοσκοπό, αλλά μέσο για την επιβίωσή του και την απρόσκοπτη ανάπτυξη του χαρακτήρα του. Το θέμα του βιβλίου γίνεται επίκαιρο σε εποχές κρίσης, όπως ακρι-

βώς αυτές που διανύουμε σήμερα, ελέω φιλελευθερισμού και ασυδοσίας των αγορών, όπου το δικαίωμα πια στην εργασία σταμάτησε να είναι αυτονόητο – όσο για το δικαίωμα στην τεμπελιά, αυτό φαντάζει σαν κακόγουστο αστείο!

Προλεγόμενα

Ο κ. Τιέρς έλεγε στην Επιτροπή για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση το 1849: «Θέλω να καταστήσω πανίσχυρη την επιρροή του κλήρου, διότι υπολογίζω στη στήριξή του προκειμένου να διαδώσω αυτήν τη βολική φιλοσοφία που διδάσκει στον άνθρωπο ότι βρίσκεται εδώ κάτω για να υποφέρει, κι όχι εκείνη την άλλη φιλοσοφία που του λεει το αντίθετο, δηλαδή "ευφραίνου"». Ο κ. Τιέρς διατύπωνε έτσι την ηθική της αστικής τάξης, της οποίας το στυγνό εγωισμό και τη στενόμυαλη νοοτροπία ενσάρκωνε.

Όταν η αστική τάξη πολεμούσε ενάντια στους ευγενείς, τους οποίους ο κλήρος υποστήριζε, ανέμιζε τη σημαία του ελεύθερου στοχασμού και της αθεΐας· μετά το θρίαμβό της, όμως, άλλαξε τον τόνο και το βηματισμό της· και σήμερα εννοεί να βασίζει πάνω στη θρησκεία την οικονομική και πολιτική της υπεροχή. Κατά το 15ο και 16ο αιώνα είχε υιοθετήσει μετά χαράς την παγανιστική παράδοση και δόξαζε τη σάρκα και τα πάθη της, τα οποία αποδοκίμα-

ζε ο χριστιανισμός· στις μέρες μας, πνιγμένη στα αγαθά και τις απολαύσεις, αρνείται τις διδαχές των στοχαστών της, των Ραμπελαί, των Ντιντερό, και κηρύττει στους μισθωτούς την εγκράτεια. Η καπιταλιστική ηθική, οικτρή παρωδία της χριστιανικής ηθικής, ρίχνει το ανάθεμα στο σαρκίο του εργάτη· το ιδανικό της είναι να υποβιβάσει τις ανάγκες του παραγωγού στο μίνιμουμ, να αφανίσει τις χαρές και τα πάθη του και να τον καταδικάσει στο ρόλο της μηχανής που παρέχει εργασία, δίχως ανάπαυλα και δίχως οίκτο.

Οι επαναστάτες σοσιαλιστές πρέπει να διεξάγουν εκ νέου τον αγώνα που διεξήγαγαν οι φιλόσοφοι και οι λιβελλογράφοι της αστικής τάξης· πρέπει να επιτεθούν στην ηθική και στις κοινωνιολογικές θεωρίες του καπιταλισμού· πρέπει να καταρρίψουν μέσα στα μυαλά της τάξης που καλείται σε δράση, τις προκαταλήψεις που έσπειρε η άρχουσα τάξη· πρέπει να διακηρύξουν κατάντικρυ σ' όλα τα παράσιτα όλων των ηθικών δογμάτων ότι η γη θα πάψει να είναι η κοιλάδα των δακρύων του εργάτη· ότι, μέσα στους κόλπους της κομμουνιστικής κοινωνίας του μέλλοντος, την οποία θα εγκαθιδρύσουμε, «ειρηνικά ει δυνατόν, αλλιώς βίαια», τα πάθη των ανθρώπων θα είναι ελεύθερα, διότι «όλα είναι αγαθά εκ φύσεως και πρέπει μόνο να αποφύγουμε την κακή τους χρήση και την κατάχρηση»[1] και θα ελεγχθούν μέσω της αμοιβαίας τους αντιστάθμισης και της αρμονικής ανάπτυξης του ανθρώπινου οργανισμού, διότι, καθώς λέει και ο δρ Μπεντόε, «μόνο όταν μια φυλή

φτάνει στο απόγειο της φυσικής της ανάπτυξης, βρίσκεται και στη μεγίστη ισχύ της και στην ηθική της ακμή». Αυτή ήταν και η γνώμη του μεγάλου φυσιοκράτη Κάρολου Δαρβίνου[2].

Η άρνηση του δικαιώματος στην εργασία, που επανεκδίδω με κάποιες επιπρόσθετες σημειώσεις, δημοσιεύτηκε στη *L'Egalite hebdomadaire** του 1880, δεύτερο τεύχος.

Π. Λαφάργκ
Φυλακές της Αγίας Πελαγίας, 1883

* Σ.τ.Μ.: *L' Egalite hebdomadaire:* Η ισότητα της εβδομάδας, ένα απ' τα δημοσιογραφικά όργανα της 2ης Διεθνούς.

Κεφάλαιο

Ένα καταστροφικό δόγμα

«Τεμπελιάστε στα πάντα
αλλά μηδέποτε στον έρωτα και στο πιοτό
μηδέποτε στην τεμπελιά»

Λέσσινγκ

Μια ιδιότυπη μωρία διακατέχει τις εργαζόμενες τάξεις των εθνών στα οποία άρχει ο καπιταλιστικός πολιτισμός. Αυτή η μωρία σέρνει στο κατόπι της μια προσωπική και κοινωνική αθλιότητα που εδώ και αιώνες τυραννάει τη θλιμμένη ανθρωπότητα. Η μωρία αυτή είναι η αγάπη για τη δουλειά, το θανατερό πάθος για δουλειά, που φτάνει ως την εξάντληση των ζωτικών δυνάμεων του ατόμου και των απογόνων του. Αντί να αντιδράσουν ενάντια σ' αυτήν τη διανοητική εκτροπή, οι παπάδες, οι οικονομολόγοι,

οι ηθικολόγοι αγιοποίησαν την εργασία. Τυφλοί και μικρόνοες καθώς ήταν, θέλησαν να φανούν σοφότεροι του ίδιου τους του θεού· αδύναμοι και ελεεινοί αυτοί, θέλησαν να αποκαταστήσουν αυτό που ο ίδιος ο θεός τους είχε καταραστεί. Εγώ που δεν παριστάνω ούτε το χριστιανό ούτε τον οικονόμο ούτε τον ηθικό, απαντώ στην άποψή τους με αυτή του θεού τους· απαντώ στις επαγγελίες της θρησκευτικής, οικονομικής, φιλελεύθερης ηθικής τους με τις τρομερές συνέπειες της εργασίας μέσα στην καπιταλιστική κοινωνία.

Στην καπιταλιστική κοινωνία, η εργασία είναι η αιτία κάθε πνευματικού εκφυλισμού, κάθε οργανικής παραμόρφωσης. Συγκρίνετε τα καθαρόαιμα των στάβλων του Ρότσιλντ, που διαθέτουν υπηρετικό προσωπικό δίποδων για να τα κανακεύει, με τα βαριά κτήνη των νορμανδικών υποστατικών που δουλεύουν τη γη, μεταφέρουν την κοπριά, απιθώνουν τη σοδειά στο σιτοβολώνα. Παρατηρήστε τον ευγενή άγριο που οι Απόστολοι του εμπορίου και οι έμποροι της Αποστολικής πίστης δεν μπόρεσαν ακόμα να διαφθείρουν με το χριστιανισμό, τη σύφιλη και το δόγμα της εργασίας, και κατόπιν παρατηρήστε και τους δικούς μας άθλιους υπηρέτες των μηχανών[3].

Όταν στην πολιτισμένη μας Ευρώπη επιθυμούμε να ξαναβρούμε ένα ίχνος της εγγενούς ομορφιάς του ανθρώπου, πρέπει να πάμε να το ψάξουμε σε έθνη όπου οι οικονομικές προκαταλήψεις δεν μπόρεσαν ακόμα να ξεριζώσουν το μίσος προς την εργασία. Η Ισπανία που

–αλίμονο!– εκφυλίζεται, μπορεί εντούτοις να υπερηφανεύεται ότι διαθέτει λιγότερα εργοστάσια απ' ό,τι εμείς φυλακές και στρατόπεδα· ο καλλιτέχνης όμως αγάλλεται καμαρώνοντας τον τολμηρό Ανδαλουσιανό, μελαχρινό σαν το κάστανο, ευθυτενή και ευλύγιστο σαν ατσάλινο ραβδί· και η καρδιά του ανθρώπου σκιρτά ακούγοντας το ζητιάνο, περήφανα τυλιγμένο με τη διάτρητη capa του, να αποκαλεί *amigo* τους δούκες της Οσσοτίνα. Ο Ισπανός, μέσα στον οποίο δεν έχει ακόμα ατροφήσει το πρωτόγονο ζώο, θεωρεί την εργασία ως τη χειρίστη σκλαβιά[4]. Οι Έλληνες της χρυσής εποχής δεν είχαν παρά μονάχα αισθήματα περιφρόνησης για την εργασία: μόνο στους δούλους επιτρέπετο να δουλεύουν. Ο ελεύθερος άνθρωπος δεν γνώριζε παρά τις σωματικές ασκήσεις και τα παιχνίδια της διάνοιας. Ήταν επίσης η εποχή που κυκλοφορούσες και ανέπνεες ανάμεσα σ' ένα λαό Αριστοτέληδων, Φειδίων και Αριστοφάνηδων· ήταν οι μέρες που μια χούφτα ανδρειωμένων συνέτριβε στο Μαραθώνα τις ορδές της Ασίας, την οποία λίγο μετά θα κατακτούσε ο Αλέξανδρος. Οι φιλόσοφοι της Αρχαιότητας δίδασκαν την περιφρόνηση για την εργασία, αυτή την υποβάθμιση του ελεύθερου ανθρώπου· οι ποιητές υμνούσαν την τεμπελιά, αυτό το δώρο των θεών:

O, Meliboe, Deus nobis haec otia fecit[5].

Ο Χριστός, στην επί του όρους ομιλία του, κήρυξε την τεμπελιά:

«Καταμάθετε τα κρίνα του αγρού πώς αυξάνει· ου κο-

πιά ουδέ νήθει· λέγω δε υμίν ότι ουδέ Σολομών εν πάση τη δόξη αυτού περιεβάλλετο ως εν τούτων»· *.

Ο Ιεχωβάς, ο τριχωτός και τραχύς Θεός, έδωσε στους πιστούς του το πιο τρανταχτό παράδειγμα της ιδεώδους τεμπελιάς: έπειτα από έξι μέρες εργασίας, ξεκουράστηκε για όλη την αιωνιότητα.

Τουναντίον, ποιες είναι εκείνες οι φυλές για τις οποίες η δουλειά αποτελεί οργανική αναγκαιότητα: Οι Ωβερνιάτες· οι Σκωτσέζοι, αυτοί οι Ωβερνιάτες των Βρετανικών Νήσων· οι Γκαγιέγκος, αυτοί οι Ωβερνιάτες της Ισπανίας· οι Πομερανοί, αυτοί οι Ωβερνιάτες της Γερμανίας· οι Κινέζοι, αυτοί οι Ωβερνιάτες της Ασίας. Και στην κοινωνία μας, ποιες είναι οι τάξεις που αγαπούν τη δουλειά για τη δουλειά; Οι κτηματίες αγρότες κι οι μικροαστοί· οι μεν σκυμμένοι στη γη τους, οι δε ριζωμένοι μέσα στα μαγαζάκια τους, σαλεύουν σαν τον τυφλοπόντικα στο υπόγειο λαγούμι του και ποτέ δεν ανασηκώνονται για να απενίσουν ανέμελα τη φύση.

Κι όμως, το προλεταριάτο, η μεγάλη τάξη που αγκαλιάζει όλες τις παραγωγικές τάξεις των πολιτισμένων εθνών, η τάξη που, χειραφετούμενη η ίδια, θα χειραφετήσει την ανθρωπότητα απ' τη δουλική εργασία και θα μετατρέψει το ανθρώπινο ζώο σε ελεύθερο ον, το προλεταριάτο, προ-

* «Παρατηρήστε τα κρίνα του αγρού πώς αναπτύσσονται· δεν κοπιάζουν ούτε υφαίνουν φορεσιές· κι όμως, σας λέω πως ούτε ο Σολομώντας στην ακμή της δόξας του δεν λαμπροφορούσε σαν ένα απ' αυτά».

δίδοντας τα ένστικτά του, αγνοώντας τον ιστορικό του ρόλο, αφήνεται να διαφθαρεί από το δόγμα της εργασίας. Σκληρή και αποτρόπαια υπήρξε η τιμωρία του. Όλη η ατομική και κοινωνική του αθλιότητα πηγάζει απ' το πάθος του για την εργασία.

Κεφάλαιο Α΄

Οι ευλογίες της εργασίας

Στα 1770 κυκλοφόρησε στο Λονδίνο ένα ανυπόγραφο κείμενο με τον τίτλο: *An Essay on Trade and Commerce* *. Στην εποχή του προκάλεσε κάποιο θόρυβο. Ο συντάκτης του, μέγας φιλάνθρωπος, εξανίστατο διότι «μια έμμονη ιδέα έχει καρφωθεί στο βιομηχανικό όχλο της Αγγλίας, ότι όλα τα άτομα που τον συνιστούν, εξαιτίας τού ότι είναι Άγγλοι, έχουν κληρονομικώ δικαίω το προνόμιο να είναι πιο ελεύθεροι και πιο ανεξάρτητοι απ' τους εργάτες οποιασδήποτε άλλης χώρας της Ευρώπης. Αυτή η ιδέα μπορεί να έχει κάποια χρησιμότητα για τους στρατιώτες, των οποίων ενισχύει την ανδρεία· αλλά όσο λιγότερο διακατέχονται απ' αυτήν οι βιομηχανικοί εργάτες, τόσο το καλύτερο γι' αυτούς και για το κράτος. Οι εργάτες δεν θα 'πρεπε ποτέ

* *Πραγματεία περί του Εμπορίου και των Συναλλαγών.*

να θεωρήσουν εαυτούς ανεξάρτητους από τους ανωτέρους τους. Είναι εξαιρετικά επικίνδυνο να ενθαρρύνονται παρόμοιες ψυχώσεις σ' ένα εμπορικό κράτος όπως το δικό μας, όπου ίσως τα επτά όγδοα του πληθυσμού δεν έχουν παρά ελάχιστη ή καθόλου ιδιοκτησία. Η θεραπεία δεν θα ολοκληρωθεί, όσο οι πένητες της βιομηχανίας μας δεν συγκατατίθενται να δουλέψουν έξι μέρες και να αμειφτούν για τέσσερις».

Έτσι, σχεδόν έναν αιώνα πριν από τον Γκιζό, διακήρυτταν ανοιχτά στο Λονδίνο ότι η εργασία αποτελεί φρένο στα ευγενή πάθη του ανθρώπου.

«Όσο περισσότερο θα δουλεύουν οι λαοί μου, τόσο λιγότερη φαυλότητα θα υπάρχει» έγραφε από το Οστερόντ, στις 5 Μαΐου 1807, ο Ναπολέων. «Είμαι η εξουσία [...] και θα μπορούσα να διατάξω για την Κυριακή, μετά το τέλος της θείας λειτουργίας, να ανοίγουν όλα τα μαγαζιά και να επιστρέφουν οι εργάτες στη δουλειά τους».

Για να εκριζωθεί η τεμπελιά και να καμφθούν τα αισθήματα της υπεροφάνειας και της ανεξαρτησίας που αυτή γεννά, ο συντάκτης τής *Πραγματείας περί του Εμπορίου και των Συναλλαγών* πρότεινε να εγκλεισθούν οι φτωχοί μέσα σε ιδεώδεις οίκους εργασίας *(ideal workhouses)*, οι οποίοι θα εξελίσσονταν σε «οίκους τρόμου, όπου θα τους υποχρέωναν να δουλεύουν δεκατέσσερις ώρες την ημέρα, έτσι ώστε, αφαιρώντας το χρόνο των γευμάτων, να μένουν δώδεκα ώρες εργασίας, ολόκληρες και πλήρεις».

Δώδεκα ώρες δουλειάς ημερησίως, ιδού το ιδεώδες των

φιλάνθρωπων και των ηθικολόγων του 18ου αιώνα. Πόσο έχουμε ξεπεράσει αυτό το *nec plus ultra**! Τα σύγχρονα εργαστήρια έχουν γίνει ιδεώδη σωφρονιστικά ιδρύματα στα οποία φυλακίζουν τις εργαζόμενες μάζες και καταδικάζουν σε καταναγκαστικά έργα δώδεκα ή και δεκατεσσάρων ωρών, όχι μόνο τους άνδρες, αλλά και τις γυναίκες και τα παιδιά!" Και οι γιοι των ηρώων της Τρομοκρατίας αφέθηκαν να διαβρωθούν σε τέτοιο σημείο απ' τη λατρεία της εργασίας, που κατάντησαν να δεχθούν, μετά το 1848, ως επαναστατική κατάκτηση, το νόμο που περιόριζε στις δώδεκα ώρες την εργασία στα εργοστάσια· ανακήρυξαν ως επαναστατική αρχή *το δικαίωμα στην εργασία*. Ντροπή στο γαλλικό προλεταριάτο! Μόνο σκλάβοι θα ήταν ικανοί για μια τέτοια ποταπότητα. Θα χρειάζονταν είκοσι χρόνια καπιταλιστικού πολιτισμού σ' έναν Έλληνα της ηρωικής εποχής για να συλλάβει έναν τέτοιο εξευτελισμό.

Και αν το άλγος της καταναγκαστικής εργασίας και τα μαρτύρια της πείνας έχουν επιπέσει στο προλεταριάτο, πολυπληθέστερα κι απ' τις ακρίδες της Βίβλου, είναι το ίδιο που τα έχει προκαλέσει.

Αυτήν την εργασία που με τα όπλα στα χέρια διεκδίκησαν οι εργάτες τον Ιούνιο του 1848, την επέβαλαν στις οικογένειές τους· παρέδωσαν στους βαρόνους της βιομηχανίας τις γυναίκες και τα παιδιά τους. Με τα ίδια τους τα χέρια ρήμαξαν την οικογενειακή τους εστία· με τα ίδια

* Σ.τ.Μ.: *nec plus ultra:* μη περαιτερω

τους τα χέρια στέγνωσαν το γάλα απ' τα στήθη των γυναικών τους· αυτές οι δύστυχες, έγκυες ή θηλάζουσες, αναγκάστηκαν να πηγαίνουν στα ορυχεία και στα εργοστάσια, τεντώνοντας τη ραχοκοκαλιά τους και εξαντλώντας τα νεύρα τους· με τα ίδια τους τα χέρια τσάκισαν τη ζωή και το σφρίγος των παιδιών τους. Ντροπή στους προλετάριους! Πού είναι κείνες οι γλωσσοκοπάνες, για τις οποίες μιλάνε τα παραμύθια μας και οι παλιές ιστορίες, εκείνες οι τολμηρές, οι αθυρόστομες, οι ερωμένες της αγίας Μποτίλιας; Πού είναι κείνες οι πλακατζούδες, οι γυρίστρες, οι μαγείρισσες, οι γαϊδουροφωνάρες, που σπέρναν διαρκώς τη ζωή εγκυμονώντας τη χαρά και γεννώντας χωρίς ωδίνες υγιή και δυνατά παιδιά;... Σήμερα έχουμε τα κορίτσια και τις γυναίκες της φάμπρικας, καχεκτικά λουλούδια με χλομά χρώματα, με αίμα ξεπλυμένο, με στομάχι ρημαγμένο, με άτονα μέλη!... Δεν έχουν γνωρίσει τη ρωμαλέα ηδονή και δεν θα μπορούσαν ποτέ να διηγηθούν τολμηρά το πώς τις κατάφεραν και σπάσανε το κοχύλι τους*. Και τα παιδιά; Δώδεκα ώρες δουλειάς για τα παιδιά. Ω, αθλιότητα! – Ούτε όλοι οι Ζυλ Σιμόν της Ακαδημίας των Ηθικών και Πολιτικών Επιστημών, ούτε όλοι οι Ζερμινύ του Ιησουιτισμού δεν θα μπορούσαν να εφεύρουν πιο αποκτηνωτική διαστροφή για τη νόηση των παιδιών, που να διαφθείρει τα ένστικτά τους και να καταστρέφει τον οργανισμό τους,

---

* *Casser la cocquille:* Έκφραση που υποδηλοί το ξεπαρθένιασμα του κοριτσιού.

από την εργασία μέσα στη μολυσμένη ατμόσφαιρα του καπιταλιστικού εργοστασίου.

Η εποχή μας, λένε, είναι ο αιώνας της εργασίας· στην πραγματικότητα είναι ο αιώνας του πόνου, της μιζέριας και της διαφθοράς.

Παρ' όλα αυτά, οι φιλόσοφοι, οι μπουρζουάδες οικονομολόγοι, αρχής γενομένης απ' τον αλγεινά μπερδεμένο Ωγκύστ Κοντ ως τον γελοιωδώς σαφή Λερουά - Μπωλιέ, οι μπουρζουάδες των γραμμάτων, απ' τον κομπογιαννίτικα ρομαντικό Βίκτωρα Ουγκώ ως τον αφελώς γκροτέσκο Πωλ ντε Κοκ, έψαλλαν εν χορώ εμετικούς ύμνους προς τιμήν του θεού της Προόδου, του πρωτότοκου γιου της Εργασίας. Κατ' αυτούς, η ευτυχία θα βασίλευε στη γη: αισθανόσουν ήδη τον ερχομό της. Ανέτρεχαν στους περασμένους αιώνες σκαλίζοντας μέσα στη σκόνη και τη μιζέρια της φεουδαρχίας για να κομίσουν σαθρά δεκανίκια στις απολαύσεις των σύγχρονων καιρών. Μας έχουν μπαφιάσει αυτοί οι χορτασμένοι, αυτοί οι ικανοποιημένοι, πρόσφατα ακόμα μέλη του υπηρετικού προσωπικού των μεγάλων αφεντάδων και σήμερα πληρωμένοι κονδυλοφόροι της μπουρζουαζίας, παχυλά αμειβόμενοι· μας κούρασαν με τον αγρότη του ρήτορα Λα Μπρυγέρ. Ε, λοιπόν, ιδού ο λαμπρός πίνακας των προλεταριακών απολαύσεων στο έτος 1840 της καπιταλιστικής προόδου, όπως τον φιλοτέχνησε ένας δικός τους, ο δρ Βιγιερμέ, μέλος του Ινστιτούτου, ο ίδιος που το 1848 συμμετείχε και σε κείνη την εταιρεία σοφών (μαζί με τους Τιέρς, Κουζέν, Πασύ

και Μπλανκί – τον ακαδημαϊκό) που διέδωσε στις μάζες διάφορες ανοησίες για την αστική οικονομία και ηθική.

Για την Αλσατία των εργοστασίων μιλά ο δρ Βιγιερμέ, την Αλσατία των Κέστνερ, των Ντόλφους, αυτών των φυντανιών της φιλανθρωπίας και του βιομηχανικού δημοκρατισμού. Πριν, όμως, ο δόκτωρ σπήσει μπρος στα μάτια μας τον πίνακα της προλεταριακής εξαθλίωσης, ας ακούσουμε έναν Αλσατό εργοστασιάρχη, τον κ. Θ. Μιγκ, του οίκου Ντόλφους, Μιγκ και Σία, να μας περιγράφει την κατάσταση του μάστορα της παλαιάς βιομηχανίας:

«Στη Μυλούζη, εδώ και πενήντα χρόνια (στα 1813, τότε που γεννιόταν η μηχανοκίνητη βιομηχανία), όλοι οι εργάτες ήταν γηγενείς, κατοικούσαν στην πόλη και στα γύρω χωριά και είχαν σχεδόν όλοι ένα δικό τους σπίτι και συχνά κι ένα μικρό χωράφι».[8]

Ήταν η χρυσή εποχή του εργάτη. Αλλά τότε η αλσατική βιομηχανία δεν πλημμύρισε τον κόσμο με τα βαμβακερά της και δεν απέφερε εκατομμύρια στους Ντόλφους της και τους Κέχλιν της. Είκοσι πέντε χρόνια μετά, όταν ο Βιγιερμέ επισκέφθηκε την Αλσατία, το καπιταλιστικό εργοστάσιο, αυτός ο σύγχρονος Μινώταυρος, είχε κυριεύσει τη χώρα· μέσα στη βουλιμία του για ανθρώπινη εργασία, είχε ξεριζώσει τους εργάτες απ' τις εστίες τους για να τους λυγίσει ευκολότερα και να τους αποστραγγίσει κι απ' την τελευταία ρανίδα εργασίας που είχαν να προσφέρουν. Κατά χιλιάδες έσπευδαν οι εργάτες στο σφύριγμα της μηχανής.

«Ένας μεγάλος αριθμός» λέει ο Βιγιερμέ «πέντε χιλιά-

δες από τις δεκαεπτά, υποχρεώθηκαν, λόγω των ακριβών ενοικίων, να βρουν κατάλυμα στα γειτονικά χωριά. Κάποιοι κατοικούσαν και δέκα χιλιόμετρα μακριά από το εργοστάσιο που δούλευαν.

Στη Μυλούζη, στο Ντόρναν, η δουλειά άρχιζε στις 5 το πρωί και τελείωνε στις 5 το βράδυ, χειμώνα - καλοκαίρι. [...] Πρέπει να τους δει κανείς να ˙ρχονται κάθε πρωί στην πόλη και να φεύγουν κάθε βράδυ. Υπάρχει ανάμεσά τους πλήθος γυναικών, χλομών και αδύνατων, που περπατούν ξυπόλητες μέσα στις λάσπες και που, ελλείψει ομπρέλας, βάζουν ανάποδα στο κεφάλι τις ποδιές ή τα μεσοφόρια τους για να προστατέψουν το λαιμό και το πρόσωπό τους απ˙ τη βροχή ή από το χιόνι, καθώς κι ένας ακόμα μεγαλύτερος αριθμός μικρών παιδιών, όχι λιγότερο βρόμικων ή πελιδνών, τυλιγμένων με κουρέλια ποτισμένα απ˙ τα λιπαντικά έλαια των μηχανών που πέφτουν πάνω τους την ώρα που δουλεύουν. Αυτά τα τελευταία, καλύτερα προστατευμένα απ˙ τα αδιαβροχοποιημένα πλέον κουρέλια τους, δεν κρατούν, όπως κι οι γυναίκες που προαναφέραμε, ένα καλάθι για τις προμήθειες της ημέρας· αλλά έχουν στο χέρι τους ή κρύβουν κάτω απ˙ το πανωφόρι τους, ή όπως αλλιώς μπορούν, το ξεροκόμματο του ψωμιού που πρέπει να τα θρέψει ως την ώρα της επιστροφής τους στο σπίτι.

Κι έτσι, στην κούραση μιας ημέρας εξαιρετικά μακράς, αφού διαρκεί τουλάχιστον δεκαπέντε ώρες, έρχεται να προστεθεί γι˙ αυτούς τους δυστυχείς και η κούραση του

τόσο συχνού και επώδυνου πήγαιν' έλα. Συνεπώς φτάνουν το βράδυ στο σπίτι τους καταβεβλημένοι απ' την ανάγκη να κοιμηθούν, και την επαύριο φεύγουν πριν προλάβουν να αναπαυθούν πλήρως, για να βρίσκονται στο εργοστάσιο την ώρα του ανοίγματος». Ιδού τώρα οι τρώγλες όπου στοιβάζονταν αυτοί που έμεναν στην πόλη:

«Είδα στη Μυλούζη, στο Ντόρναχ και στους γειτονικούς οικισμούς, αθλιότατα σπίτια, στα οποία δύο οικογένειες πλάγιαζαν, η καθεμιά στη γωνιά της, πάνω σε ψάθες ριγμένες στο πάτωμα και πιασμένες από δυο σανίδες... Η αθλιότητα αυτή, μέσα στην οποία διαβιούν οι εργάτες της βιομηχανίας βάμβακος στο διαμέρισμα του Άνω Ρήνου, είναι τόσο μεγάλη, που έχει το εξής θλιβερό αποτέλεσμα: ενώ στις οικογένειες των παραγωγών κατ' αποκοπήν, των παραγωγών τσόχας, των αρχιμαστόρων των εργοστασίων, μισά από τα παιδιά φτάνουν μέχρι το εικοστό πρώτο έτος της ζωής τους, το ήμισυ των παιδιών στις οικογένειες των υφαντών και των εργατών στα νηματουργεία βάμβακος αποβιώνουν πριν καλά καλά κλείσουν τα δυο τους χρόνια».

Μιλώντας για τη δουλειά στο εργοστάσιο, ο Βιγιερμέ συμπληρώνει:

«Εδώ δεν έχουμε να κάνουμε με μιαν εργασία, μια προσπάθεια, αλλά μ' ένα μαρτύριο το οποίο επιβάλλουν και σε παιδιά έξι ως οκτώ ετών. [...] Είναι αυτό το διαρκές καθημερινό βασανιστήριο, που εξοντώνει τους εργάτες των νηματουργείων βάμβακος».

Και αναφερόμενος στη διάρκεια της εργασίας, ο Βιγιερμέ παρατηρούσε ότι οι κατάδικοι των κάτεργων δεν δούλευαν παρά δέκα ώρες, οι σκλάβοι των Αντιλλών εννέα ώρες κατά μέσον όρο, εν αντιθέσει με τη Γαλλία, που είχε κάνει την επανάσταση του '89, που είχε διακηρύξει τα πομπώδη Δικαιώματα του Ανθρώπου, και όπου υπήρχαν εργοστάσια στα οποία η εργάσιμη μέρα ήταν δεκάξι ώρες, από τις οποίες παραχωρούσαν μιάμιση ώρα στους εργάτες για να φάνε.[9]

Ω, άθλιο έκτρωμα των επαναστατικών αρχών της μπουρζουαζίας! Ω, θλιβερό παρόν του θεού της, της προόδου! Οι φιλάνθρωποι ανακηρύττουν ευεργέτες της ανθρωπότητας αυτούς που, για να πλουτίσουν τεμπελιάζοντας, δίνουν εργασία στους πένητες· καλύτερα θα `ταν να έπεφτε χολέρα, να έβγαζαν οι πηγές δηλητήριο, παρά να ξεφυτρώσει ένα εργοστάσιο στη μέση της υπαίθρου. Εισάγετε την εργασία στο εργοστάσιο, και αντίο χαρά, υγεία, ελευθερία· αντίο σε ό,τι κάνει τη ζωή όμορφη και άξια να τη ζεις[10].

Και οι οικονομολόγοι δεν σταματούν να επαναλαμβάνουν στους εργάτες: Δουλέψτε για να αυξήσετε τον κοινωνικό πλούτο! Και εντούτοις, κάποιος οικονομολόγος ονόματι Ντεστύ ντε Τρασύ τους απαντά:

«Στα φτωχά έθνη, ο λαός έχει τις ανέσεις του· στα πλούσια έθνη, τουναντίον, είναι συνήθως φτωχός».

Και ο μαθητής του, ο Σερμπυλιέ, για τη συνέχεια:

«Οι ίδιοι οι εργαζόμενοι, συμπράττοντας στη συσσώρευση των παραγωγικών κεφαλαίων, συνεργούν στην εξέλιξη

που αργά ή γρήγορα θα οδηγήσει στην απώλεια μέρους της αμοιβής τους».

Αλλά κουφοί και αποχαυνωμένοι απ' τα ίδια τους τα ουρλιαχτά, οι οικονομολόγοι συνεχίζουν: Δουλέψτε, δουλέψτε για να εξασφαλίσετε μια καλύτερη ζωή! Και στο όνομα της χριστιανικής πραότητας, ένας κληρικός της Αγγλικανικής Εκκλησίας, ο αιδεσιμότατος Τάουνσεντ, ψάλλει: Δουλέψτε, δουλέψτε νυχθημερόν· δουλεύοντας αυξάνετε τη μίζέρια σας, κι η μίζέρια σας μας απαλλάσσει απ' το να σας επιβάλλουμε την εργασία με την ισχύ του νόμου. Η διά νόμου επιβολή της εργασίας «είναι πολύ επώδυνη, απαιτεί υπερβολική βία, και έχει μεγάλο αντίκτυπο· η πείνα, αντιθέτως, είναι όχι μόνο μια ειρηνική, σιωπηλή και αδιάκοπη πίεση, αλλά αποτελεί και το φυσικότερο κίνητρο για την εργασία και τη δημιουργική επινόηση, τονώνοντας και τις πιο έντονες προσπάθειες».

Δουλέψτε, προλετάριοι, δουλέψτε για να αυξήσετε τον κοινωνικό πλούτο και την ατομική σας αθλιότητα· δουλέψτε, δουλέψτε, και γίνετε ακόμη φτωχότεροι, για να έχετε περισσότερους λόγους για να δουλεύετε και να είστε εξαθλιωμένοι. Αυτός είναι ο αμείλικτος νόμος της καπιταλιστικής παραγωγής. Τείνοντας ευήκοον ους στις παραπλανητικές φανφάρες των οικονομολόγων, οι προλετάριοι παραδόθηκαν ψυχή τε και σώματι στη διαστροφή της εργασίας, ωθώντας την κοινωνία ολόκληρη στις βιομηχανικές εκείνες κρίσεις υπερπαραγωγής και δημιουργώντας σπασμούς στον κοινωνικό οργανισμό. Επειδή, λοιπόν,

υπάρχει πληθώρα εμπορευμάτων και έλειψη αγοραστών, τα εργοστάσια κλείνουν και η πείνα, καλοδαίνοντας το βούρδουλά της με τις χίλιες ουρές, μαστιγώνει τους εργατικούς πληθυσμούς. Οι αποκτηνωμένοι απ' το δόγμα της εργασίας προλετάριοι, μη συνειδητοποιώντας ότι η υπερεργασία στην οποία καταδίκασαν τον εαυτό τους στη διάρκεια της υποτιθέμενης ευημερίας, είναι η αιτία της τωρινής τους αθλιότητας, δεν ορμούν στις σιταποθήκες ουρλιάζοντας: «Πεινάμε και θέλουμε να φαμε!... Είν' αλήθεια ότι δεν έχουμε δεκάρα τσακιστή, αλλά όσο κι αν ζητιανεύουμε τώρα, εμείς είμαστε αυτοί που θέρισαν το σιτάρι και τρύγησαν το σταφύλι...» Δεν καταλαμβάνουν τα μαγαζιά του κυρίου Μπονέ απ' το Ζυζυριέ, που είναι ο εφευρέτης των βιομηχανικών μοναστηριών, για να καταγγείλουν: «Κύριε Μπονέ, ιδού οι εργάτριες του μεταξιού, οι κλώστριες, οι υφάντρες! Τουρτουρίζουν μέσα στα χιλιομπαλωμένα τσίτινα ρούχα τους, αξιολύπητες και στα μάτια ενός Εβραίου, ενώ εκείνες έκλωσαν και ύφαναν μεταξωτα φορέματα των κοκοτών όλης της Χριστιανοσύνης. Οι φτωχούλες, δεν πρόλαβαν να σκεφθούν για τις τουαλέτες τους δουλεύοντας δεκατρείς ώρες ημερησίως, τώρα όμως που είναι άνεργες μπορούν να κάνουν φραμπαλά με τα μετάξια που έχουν δουλέψει οι ίδιες. Απ' την εποχή που άλλαξαν τα γαλαθηνά τους δοντάκια έχουν αφοσιωθεί στην περιουσία σας ζώντας μέσα στην εγκράτεια· τώρα έχουν ελεύθερο χρόνο και επιθυμούν να απολαύσουν λιγουλάκι τους καρπούς του κόπου τους. Άντε μπράβο, κύριε Μπο-

νέ, δώστε τα μετάξια σας, ο κύριος Αρμέλ θα μας προμηθεύσει με τις μουσελίνες του, ο κύριος Πουγιέ - Κερτιέ με τους χασέδες του, ο κύριος Πινέ θα δώσει τα μποτίνια του για τα ακριβά μικροσκοπικά τους πόδια, τα παγωμένα και μουσκεμένα... Έτσι ντυμένες απ' την κορυφή ως τα νύχια και σενιαρισμένες, θα σας προσφέρουν αγαλλίαση με την ειδή τους. Εμπρός, αφήστε τις υπεκφυγές – είστε ο φίλος της ανθρωπότητας, έτσι δεν είναι; Και χριστιανός κι από πάνω; Θέσατε στη διάθεση των εργατριών σας την περιουσία που σας δημιούργησαν με το αίμα τους. Είστε θεράπων του εμπορίου; – Διευκολύνατε, λοιπόν, τη διακίνηση του εμπορεύματος· να τοι οι καταναλωτές σας, είναι όλοι εδώ· ανοίξτε τους απεριόριστες πιστώσεις. Υποχρεωθήκατε να το κάνετε με τους μεγαλέμπορους που δεν γνωρίζατε καθόλου, που δεν σας προσέφεραν τίποτα, ούτε ένα ποτήρι νερό. Οι εργάτριές σας θα σας ξεχρεώσουν όποτε μπορέσουν: αν τη μέρα της εκπνοής αδρανήσουν και αφήσουν τα γραμμάτιά τους να διαμαρτυρηθούν, κηρύξτε τες σε πτώχευση, κι αν δεν έχουν περιουσιακά στοιχεία, απαιτήστε να σας πληρώσουν με προσευχές: θα σας στείλουν σίγουρα στον παράδεισο, πολύ καλύτερα απ' τα μαυροντυμένα ρασοφόρα σακιά, τα μπουκωμένα με ταμπάκο».

Αντί να επωφεληθούν απ' αυτές τις στιγμές της κρίσης και να επιτύχουν γενική διανομή των προϊόντων μέσα σε μια παγκόσμια γιορτή, οι εργάτες, πεθαίνοντας απ' την πείνα, πάνε να χτυπήσουν με τα κεφάλια τους την πόρτα της φάμπρικας. Με πρόσωπα πελιδνά, σώματα σκελετω-

μένα, και αξιοθρήνητες παρακλήσεις, πολιορκούν τους εργοστασιάρχες: «Καλέ μας κύριε Σαγκό, γλυκύτατε κύριε Σνάιντερ, δώστε μας δουλειά· δεν μας βασανίζει η πείνα, αλλά το πάθος μας για τη δουλειά!» Κι αυτοί οι άθλιοι, που μετά βίας μπορούν να σταθούν όρθιοι, πωλούν δώδεκα και δεκατέσσερις ώρες εργασίας, δύο φορές φθηνότερα από τότε που είχαν ψωμάκι στο τραπέζι τους. Και οι φιλάνθρωποι της βιομηχανίας επωφελούνται απ' την ανεργία για να παράγουν φθηνότερα.

Αν οι βιομηχανικές κρίσεις ακολουθούν μοιραία τις περιόδους της υπερεργασίας, όπως η νύχτα ακολουθεί την ημέρα, σέρνοντας ξοπίσω τους την υποχρεωτική ανεργία και την αδιέξοδη μιζέρια, επισύρουν και την αδυσώπητη χρεοκοπία. Όσο ο κατασκευαστής έχει πίστωση, αφήνει αχαλίνωτη τη λύσσα για δουλειά, δανείζεται και ξαναδανείζεται για να προμηθεύει με πρώτη ύλη τους εργάτες. Παράγει δίχως να σκεφθεί ότι η αγορά πνίγεται απ' την ποσότητα και ότι, αν τα εμπορεύματά του δεν καταφέρουν να πουληθούν, τα γραμμάτιά του θα διαμαρτυρηθούν. Σαν βρεθεί με την πλάτη στον τοίχο, πηγαίνει να εκλιπαρήσει τον Εβραίο, πέφτει στα πόδια του, του προσφέρει το αίμα του, την τιμή του. «Λίγος χρυσός θα με βόλευε καλύτερα» απαντά ο Ρότσιλντ· «έχετε 20.000 ζευγάρια κάλτσες στη βιοτεχνία σας, κάνουν είκοσι δεκάρες, σας τις παίρνω για τέσσερις». Με το που παίρνει τις κάλτσες ο Εβραίος, τις πουλά έξι και οκτώ δεκάρες και τσεπώνει τα κολλαριστά χαρτονομίσματα των εκατό. Ο κατασκευαστής όμως

έκανε λίγο πίσω για να πάρει μεγαλύτερη φόρα. Τέλος, επέρχεται η σύγχυση και τα μαγαζιά ξεχειλίζουν· τότε πετιούνται τόσα εμπορεύματα απ' το παράθυρο, που αναρωτιέται κανείς πώς κατάφεραν και μπήκαν απ' την πόρτα. Σε εκατοντάδες εκατομμύρια ανέρχεται η αξία των κατεστραμμένων εμπορευμάτων· τον περασμένο αιώνα τα έκαιγαν ή τα πετούσαν στο νερό.[11]

Πριν, όμως, φτάσουν σ' αυτό το σημείο, οι κατασκευαστές γυρίζουν τον κόσμο ολάκερο προς άγραν αγορών για τα εμπορεύματα που στοιβάζονται· πιέζουν την κυβέρνησή τους να προσαρτήσει το Κονγκό, να καταλάβει τα Τονκίνα, να γκρεμίσει με τα κανόνια τα τείχη της Κίνας, για να διοχετεύσουν εκεί τα βαμβακερά τους. Τους τελευταίους αιώνες γινόταν μονομαχία μέχρι θανάτου ανάμεσα στη Γαλλία και την Αγγλία για το ποια θα αποχτούσε το αποκλειστικό προνόμιο να πουλάει στην Αμερική και στις Ινδίες. Χιλιάδες νέοι και ρωμαλέοι άνθρωποι έβαψαν με το αίμα τους κόκκινες τις θάλασσες στη διάρκεια των αποικιακών πολέμων του 11ου, 16ου και 18ου αιώνα.

Τα κεφάλαια πλεονάζουν, όπως και τα εμπορεύματα. Οι χρηματιστές δεν ξέρουν πού να τα τοποθετήσουν· πάνε λοιπόν σε έθνη ευτυχισμένα, που αναπαύονται κάτω απ' τον ήλιο φουμάροντας ηδονικά, και κατασκευάζουν σιδηροδρομικές γραμμές, στήνουν εργοστάσια και εισάγουν την κατάρα της εργασίας. Κι αυτή η εξαγωγή γαλλικών κεφαλαίων καταλήγει ένα ωραίο πρωί σε διπλωματικές περιπλοκές: στην Αίγυπτο, η Γαλλία, η Αγγλία και η

Γερμανία ήταν έτοιμες να μαλλιοτραβηχτούν για να διακριβώσουν ποιοι τοκογλύφοι έπρεπε να εξαγοραστούν πρώτοι· ή καταλήγει στους πολέμους του Μεξικού, όπου οι Γάλλοι στρατιώτες αποστέλλονται εν είδει δικαστικού κλητήρα για να μαζέψουν τα υπέρογκα χρωστούμενα[12].

Αυτές οι ατομικές και κοινωνικές αθλιότητες, όσο μεγάλες κι αναρίθμητες κι αν είναι, όσο ατέρμονες κι αν φαίνονται, θα χαθούν σαν τσακάλια και ύαινες όταν εμφανίζεται το λιοντάρι, όταν θα πει το προλεταριάτο: «Το θέλω!» Αλλά, για να αποχτήσει το προλεταριάτο συνείδηση της δύναμής του, πρέπει να τσαλαπατήσει τις προκαταλήψεις της χριστιανικής, οικονομίστικης φιλελεύθερης ηθικής· πρέπει να επιστρέψει στα φυσικά του ένστικτα, να προκηρύξει τα *δικαιώματα στην τεμπελιά*, χίλιες φορές ευγενέστερα και ιερότερα από τα φθισικά *Δικαιώματα του Ανθρώπου*, μαγειρεμένα από δικηγόρους - μεταφυσικούς της αστικής επανάστασης· να συγκατατεθεί σε μιαν εργασία που να μην υπερβαίνει τις τρεις ώρες ημερησίως, και να τεμπελιάζει και να ευωχείται όλη την υπόλοιπη μέρα και νύχτα.

Ως εδώ, το καθήκον μου ήταν εύκολο, δεν χρειαζόταν παρά να περιγράψω τα υπαρκτά βάσανα που όλοι μας γνωρίζουμε, αλίμονο! Το να πείσθεί όμως το προλεταριάτο ότι η άποψη που του εμφύσησαν είναι διαστροφική, ότι η ξέφρενη εργασία στην οποία έχει επιδοθεί απ' την αρχή του αιώνα είναι η τρομερότερη μάστιγα που έπληξε ποτέ την ανθρωπότητα, ότι η εργασία δεν θα είναι παρά το κερασάκι στην τούρτα της τεμπελιάς, μια ευεργετική

άσκηση για τον ανθρώπινο οργανισμό, ένα χρήσιμο πάθος για τον κοινωνικό οργανισμό, μόνο όταν περιοριστεί και κανονιστεί σοφά στις τρεις ώρες την ημέρα, το πολύ – αυτό είναι ένα δύσκολο εγχείρημα, το οποίο ξεπερνά τις δυνάμεις μου· μονάχα οι φυσιολόγοι, οι υγιεινολόγοι, οι κομμουνιστές οικονομολόγοι θα μπορούσαν να το αναλάβουν. Στις σελίδες που θα ακολουθήσουν, θα αρκεστώ να αποδείξω ότι, δεδομένων των σύγχρονων μέσων παραγωγής και της απεριόριστης παραγωγικής τους ισχυος, πρέπει να ελεγχθεί το αλλόκοτο πάθος των εργατών για την εργασία και να ωθηθούν στην κατανάλωση των εμπορευμάτων που παράγουν.

Κεφάλαιο

Αυτό που έπεται της
Υπερπαραγωγής

Ένας Έλληνας ποιητής στον καιρό του Κικέρωνα, ο Αντίπατρος, υμνούσε ως εξής την ανακάλυψη του νερόμυλου (για το άλεσμα των σιτηρών). Θα χειραφετούσε τις σκλάβες και θα επανέφερε τη χρυσή εποχή:

«Το χέρι ελευθερώστε, που στο μύλο δίνει κίνηση, μυλωνούδες, και κοιμηθείτε ήσυχες! Κι αφήστε τον πετεινό μάταια να λαλεί ότι ξημέρωσε! Η Δηώ τις νύμφες διέταξε, των σκλάβων τις δουλειές ν' αποτελειώσουνε, και να τες που εύθυμα χορεύουν πάνω στον τροχό, και τον άξονα αρχίζουν να γυρίζουν με τις ακτίνες του, για να κυλήσει η βαριά η πέτρα. Σαν των προγόνων μας τη ζωή ας ζήσουμε, κι αργόσχολοι της θεάς τα δώρα ας χαρούμε».

Αλίμονο! Ο ελεύθερος χρόνος που ο ειδωλολάτρης ποιητής ανήγγειλε, δεν ήρθε· το τυφλό, διεστραμμένο και αν-

θρωποκτόνο πάθος για εργασία μεταμορφώνει την ελευθερώτρια μηχανή σε εργαλείο υποδούλωσης των ελεύθερων ανθρώπων: η παραγωγικότητά της τους κάνει πιο φτωχούς.

Μια καλή εργάτρια δεν γνέθει με το αδράχτι παρά πέντε θηλιές το λεπτό, ενώ ορισμένες περιστροφικές πλεκτομηχανές κάνουν τριάντα χιλιάδες θηλιές, στον ίδιο χρόνο. Κάθε λεπτό, λοιπόν, στη μηχανή, αντιστοιχεί σε εκατό ώρες εργασίας της εργάτριας· ή, καλύτερα, κάθε λεπτό εργασίας στη μηχανή δίδει στην εργάτρια δέκα μέρες ξεκούρασης. Αυτό που ισχύει για την πλεκτοβιομηχανία, ισχύει πάνω κάτω για όλες τις εκσυγχρονισμένες με βάση τη μοντέρνα μηχανολογία βιομηχανίες. Αλλά τι παρατηρούμε: Στο μέτρο που η μηχανή τελειοποιείται και ξεπερνάει την ανθρώπινη εργασία με συνεχώς αυξανόμενη ταχύτητα και ακρίβεια, ο εργάτης, αντί να παρατείνει ανάλογα τη σχόλη του, διπλασιάζει το μόχθο του, σαν να θέλει να ανταγωνιστεί τη μηχανή. Ω, παράλογος και θανατερός ανταγωνισμός!

Για να απογειωθεί ελεύθερα ο ανταγωνισμός του ανθρώπου με τη μηχανή, οι προλετάριοι κατήργησαν τους σοφούς νόμους που περιόριζαν την εργασία των τεχνιτών στις παλιές συντεχνίες· κατήργησαν τις εορταστικές ημέρες.[13] Επειδή οι τότε παραγωγοί δούλευαν μόνο πέντε απ' τις επτά ημέρες της εβδομάδας, μήπως πιστεύουν ότι ζούσαν με αέρα κοπανιστό και φρέσκο νεράκι, όπως τους λένε οι ψεύτες οικονομολόγοι: Ελάτε, καλέ! Είχαν όλον τον ελεύθερο χρόνο για να γευτούν τις χαρές της γης, για

να κάνουν έρωτα και να γελάσουν, για να γλεντήσουν στα εύθυμα συμπόσια του χαρούμενου θεού της Τεμπελιάς. Η κατηφής Αγγλία, η δέσμια του προτεσταντισμού, ονομαζόταν τότε *Merry England (η Εύθυμη Αγγλία)*. Ο Ραμπελαί, ο Κεβέντο, ο Θερβάντες, οι άγνωστοι συγγραφείς των ιπποτικών μυθιστορημάτων, μας περιγράφουν τα μνημειώδη αυτά φαγοπότια[14] ανάμεσα σε δύο μάχες και πλιάτσικα, όπου τα 'καναν όλα γυαλιά καρφιά – και μας τρέχουν τα σάλια... Ο Ζορντένς και η φλαμανδική σχολή τα απαθανάτισαν στους εύθυμους πίνακές τους.

Υπέροχα στομάχια, ισάξια του Γαργαντούα, τι απογίνατε; Έξοχα μυαλά που περικλείατε όλη την ανθρώπινη σκέψη, τι απογίνατε; Καταντήσαμε μικροί και εκφυλισμένοι. Οι τρελές αγελάδες, η πατάτα, τα τεχνητά χρωματισμένα κρασιά, το πρωσικό σναπς, σοφά συνδυασμένα με την καταναγκαστική εργασία, εξασθένησαν τα κορμιά μας και περιόρισαν το πνεύμα μας. Έτσι δε μικραίνει το στομάχι του ανθρώπου και μεγαλώνει η παραγωγικότητα της μηχανής, και οι οικονομολόγοι κηρύττουν τη μαλθουσιανή θεωρία, τη θρησκεία της εγκράτειας και το δόγμα της εργασίας: Θα 'πρεπε να τους ξεριζώσουμε τη γλώσσα και να την πετάξουμε στα σκυλιά.

Επειδή η εργατική τάξη, με την απλοϊκή της καλή προαίρεση, αφέθηκε να καθοδηγηθεί, και με την εγγενή της ορμητικότητα ρίχτηκε με τα μούτρα στην εργασία και την εγκράτεια, η καπιταλιστική τάξη υποχρεώθηκε σε καταναγκαστική τεμπελιά και καλοπέραση, σε παρασιτισμό

και υπερκατανάλωση. Και αν η υπερεργασία τον εργάτη σκοτώνει τη σάρκα του και τεντώνει τα νεύρα του, το ίδιο απλόχερα μοιράζει τα δεινά και στον μπουρζουά.

Η εγκράτεια στην οποία καταδικάζει τον εαυτό της η παραγωγική τάξη, υποχρεώνει τους μπουρζουάδες να αφοσιωθούν στην υπερκατανάλωση των προϊόντων που κατασκευάζει ατάκτως. Στην αρχή της καπιταλιστικής παραγωγής, έναν ή δύο αιώνες πριν, ο αστός ήταν ένας άνθρωπος συμμαζεμένος, με ήθη συνετά και ειρηνικά· αρκούνταν στη γυναίκα του, ή περίπου στη γυναίκα του· έπινε ύσπου να ξεδιψάσει κι έτρωγε μέχρι να κατασιγαστεί η πείνα του. Άφηνε για τους αυλικούς και τις αυλικές τις ευγενείς αρετές της έκλυτης ζωής. Σήμερα δεν υπάρχει γιος νεόπλουτου που να μη θεωρεί τον εαυτό του ειδήμονα για την ανάπτυξη της πορνείας και να μη δίνει στο σώμα του τις χάρες του υδραργύρου – δίνοντας κι ένα σκοπό στην εργασία που επιβάλλουν στον εαυτό τους οι εργάτες των ορυχείων υδραργύρου· δεν υπάρχει αστός που να μην μπουκώνεται μέχρι σκασμού με τρούφες και εκλεκτά κόκκινα κρασιά, για να δώσει κουράγιο στους εκτροφείς της Φλες και στους αμπελουργούς του Μπορντελέ. Έτσι λοιπόν, ο οργανισμός φθείρεται ταχύτατα, τα μαλλιά πέφτουν, οι φάλαγγες των φατνίων των δοντιών αποκαλύπτονται, ο κορμός παραμορφώνεται, η κοιλιά γίνεται ένα κουβάρι από εντόσθια, η αναπνοή κόβεται, οι κινήσεις βαραίνουν, οι αρθρώσεις παθαίνουν αγκύλωση, οι φάλαγγες των δακτύλων ακινητοποιούνται. Άλλοι, πολύ φιλάσθενοι

για ν' αντέξουν την κούραση της ασωτίας, αλλά έχοντες τη βίδα του εργατοδίκη, στίβουν το τσερβέλο τους σαν τους Γκαρνιέ της πολιτικής οικονομίας και τους Ακολά της φιλοσοφίας του δικαίου για να αερολογήσουν γράφοντας χοντρά και ανιαρά βιβλία με στόχο να γεμίσουν τον ελεύθερο χρόνο των στοιχειοθετών και των τυπογράφων.

Οι κοσμικές κυρίες ζουν μια ζωή μάρτυρα. Για να προβάρουν και να προβάλουν τις νεραϊδένιες τουαλέτες, τις οποίες οι μοδίστρες σκοτώνονται να ράψουν, αλλάζουν το ένα φόρεμα μετά το άλλο, από το βράδυ ως το πρωί. Παραδίδουν για ώρες ατελείωτες το κούφιο τους κεφάλι στους καλλιτέχνες των τριχών, οι οποίοι θέλουν πάση θυσία να ικανοποιήσουν το πάθος τους για τις κατασκευές ψεύτικων σινιόν. Σφιγμένες μέσα στους κορσέδες τους, στα στενά τους μποτίνια, με ντεκολτέ που θα 'καναν κι έναν σκαφτιά να κοκκινίσει, στροβιλίζονται νύχτες ολάκερες στους φιλανθρωπικούς τους χορούς με σκοπό να συγκεντρώσουν μερικές δεκάρες για τη φτωχολογιά. Άγιες ψυχές!

Για να ανταποκριθεί στη διπλή του κοινωνική λειτουργία του παράσιτου και του υπερκαταναλωτή, ο αστός πρέπει όχι μόνο να διαστρέψει τις μετριοπαθείς του προτιμήσεις, να απολέσει τις φίλεργες συνήθειες που είχε δυο αιώνες πριν και να παραδοθεί στην ξέφρενη πολυτέλεια, στις βαρυστομαχιές της τρούφας και στις συφιλιδικές ασωτίες, αλλά και να αποσπάσει απ' την παραγωγική εργασία μια τεράστια μάζα ανθρώπων για να αποκτήσει βοηθούς.

Ιδού κάποιοι αριθμοί που αποδεικνύουν πόσο κολοσσιαία είναι αυτή η απώλεια σε παραγωγικές δυνάμεις:

«Σύμφωνα με την απογραφή του 1861, ο πληθυσμός της Αγγλίας και της Ουαλίας αριθμούσε 20.066.224 άτομα, από τα οποία τα 9.776.259 ήταν άνδρες και τα 10.289.965 γυναίκες. Αν αφαιρέσουμε απ' αυτόν τον αριθμό αυτούς που είναι πολύ γέροι ή πολύ νέοι για να εργασθούν, τις γυναίκες, τους έφηβους και τα παιδιά που δεν παράγουν, στη συνέχεια τα *ιδεολογικά* επαγγέλματα που έχουν να κάνουν με την κυβέρνηση, την αστυνομία, τον κλήρο, το δικαστικό σώμα, το στρατό, τους σοφούς, τους καλλιτέχνες κ.λπ., κατόπιν αυτούς που είναι απασχολημένοι κατ' αποκλειστικότητα με το να τρώνε τη δουλειά των άλλων, με τη μορφή εισοδημάτων από γαιοκτημοσύνη, τόκους, μερίσματα κ.λπ., και τέλος τους φτωχούς, τους απατεώνες, τους εγκληματίες κ.λπ., μένουν χονδρικά οκτώ εκατομμύρια άνθρωποι και των δύο φύλων και κάθε ηλικίας, συμπεριλαμβανομένων και των καπιταλιστών που λειτουργούν μέσα στην παραγωγή, στο εμπόριο, στα χρηματιστηριακά κ.λπ. Αυτά τα οκτώ εκατομμύρια περιλαμβάνουν:

- Εργάτες γης (συμπεριλαμβάνονται και οι βοσκοί, οι υπηρέτες και οι ψυχοκόρες του αγροκτήματος που ζουν με τον επιστάτη): 1.098.261.
- Εργάτες των εργοστασίων βάμβακος, μαλλιού, υφάσματος πενιέ, λινού, κανναβιού, μεταξιού, δαντέλας και των επαγγελμάτων χειροτεχνίας: 642.607.
- Ανθρακωρύχοι και μεταλλωρύχοι: 565.835.

- Εργάτες της μεταλλουργίας (υψικάμινοι, ελασματουργεία κ.λπ.) και των βιομηχανιών μετάλλου παντός είδους: 396.998.
- Υπηρετική τάξη: 1.208.648.

Αν προσθέσουμε τους εργάτες των νηματουργείων και αυτούς των ανθρακωρυχείων και των μεταλλωρυχείων, παίρνουμε τον αριθμό 1.208.442· αν προσθέσουμε στους πρώτους και το προσωπικό όλων των μεταλλοβιομηχανιων, έχουμε ένα σύνολο 1.039.605 ανθρώπων· που σημαίνει ότι έχουμε κάθε φορά εναν αριθμό πιο μικρό απ' αυτόν των σύγχρονων οικιακών δούλων. Ιδού το μεγαλειώδες αποτέλεσμα της καπιταλιστικής εκμετάλλευσης των μηχανών![15]

Σ' ολάκερη αυτήν την οικόσιτη τάξη, της οποίας το μέγεθος δηλοί το βαθμό προόδου του καπιταλιστικού πολιτισμου, πρέπει να προστεθεί και η πολυάριθμη τάξη των δύστυχων που έχουν αφιερώσει τη ζωή τους στην ικανοποίηση των δαπανηρών και μάταιων γούστων των εύπορων τάξεων, οι τεχνίτες διαμαντιών, οι δαντελιάστρες, οι κεντήστρες, οι βιβλιοδέτες πολυτελών τόμων, μοδίστρες υψηλής ραπτικής, διακοσμητές των σπιτιών της ηδονής κ.λπ.[16]

Αφού η αστική τάξη βούλιαξε ως το λαιμό στην απόλυτη τεμπελιά και, με πεσμένο το ηθικό της απ' την καταναγκαστική απόλαυση, βολεύτηκε στον καινούργιο τρόπο ζωής της, αντιμετώπιζε πλέον με δέος οποιαδήποτε προοπτική αλλαγής της. Οι άθλιες συνθήκες διαβίωσης,

τις οποίες καρτερικά αποδέχθηκε η εργατική τάξη, και ο σταδιακός εκφυλισμός του οργανισμού ως αποτέλεσμα του διεστραμμένου πάθους για δουλειά, ενίσχυσαν την αποστροφή της για οιανδήποτε επιβεβλημένη εργασία ή περιορισμό των τρυφών.

Και τότε, χωρίς να λογαριάζουν την έκλυση των ηθών στην οποία η αστική τάξη είχε υποβληθεί θεωρώντας την κοινωνικό της καθήκον, οι προλετάριοι είχαν την ιδέα να επιβάλουν στους καπιταλιστές την εργασία. Οι αφελείς, πήραν στα σοβαρά τις θεωρίες των οικονομολόγων και ηθικολόγων για την εργασία και ανασκουμπώθηκαν να την επιβάλουν στους καπιταλιστές. Το προλεταριάτο υιοθέτησε το σύνθημα «*Όποιος δεν δουλεύει, δεν τρώει*»· το 1831, η Λυών επαναστάτησε για «μολύβι ή δουλειά»*, οι Κομμουνάροι το Μάρτιο του 1871 διακήρυξαν ότι η εξέγερσή τους ήταν η «*Επανάσταση της δουλειάς*».

Σ' αυτά τα ξεσπάσματα βάρβαρης οργής με στόχο τις απολαύσεις και την οκνηρία της αστικής τάξης, οι καπιταλιστές δεν θα μπορούσαν παρά να απαντήσουν με την απηνή καταστολή τους, αλλά γνώριζαν ότι, παρά την εξουδετέρωση των επαναστατικών εκρήξεων, δεν έπνιξαν στο αίμα των γιγαντιαίων σφαγών τους την παράλογη εμμονή του προλεταριάτου να επιβάλει την εργασία στις οκνηρές και χορτασμένες τάξεις, και για να αποτρέψουν αυτή τη συμφορά, περιστοιχίστηκαν από πραιτωριανούς, αστυνο-

* «Σφαίρες ή δουλειά»!

μικούς, δικαστές, δεσμοφύλακες, τους οποίους συντηρούσαν σε μια κοπιαστική απραξία. Δεν μπορούμε πλέον να τρέφουμε ουδεμία ψευδαίσθηση σχετικά με το χαρακτήρα των σύγχρονων στρατών: διατηρούνται σε ετοιμότητα για να καταστέλλουν τον «εσωτερικό εχθρό»· κι έτσι τα φρούρια του Παρισιού και της Λυών δεν κατασκευάστηκαν για να υπερασπίσουν την πόλη απέναντι στους ξένους, αλλά για να τη συντρίψουν σε περίπτωση εξέγερσης. Κι αν χρειαζόταν ένα παράδειγμα, ας αναφέρουμε εδώ το στρατό του Βελγίου, αυτής της Γης της Επαγγελίας του καπιταλισμού· για την ουδετερότητά του έχουν εγγυηθεί οι ευρωπαϊκές δυνάμεις και ωστόσο ο στρατός του είναι από τους πιο ισχυρούς αναλογικά με τον πληθυσμό του. Τα πεδία δόξης του γενναίου βέλγικου στρατού είναι οι πεδιάδες του Μπορινάζ και του Σαρλερουά· στο αίμα των άοπλων ανθρακωρύχων και εργατών βούτηξαν τα ξίφη τους κι έτσι απέκτησαν τα γαλόνια τους οι Βέλγοι αξιωματικοί. Τα ευρωπαϊκά έθνη δεν έχουν εθνικούς στρατούς, αλλά στρατούς μισθοφόρων οι οποίοι προστατεύουν τους καπιταλιστές απέναντι στη λαϊκή οργή που θα 'θελε να τους καταδικάσει σε δεκάωρη δουλειά στα ορυχεία ή στα νηματουργεία.

Άρα, σφίγγοντας το ζωνάρι της, η εργατική τάξη φούσκωσε για τα καλά την κοιλιά τής καταδικασμένης στην υπερκατανάλωση μπουρζουαζίας.

Για να ανακουφιστεί λίγο απ' τον κάματό της αυτόν, η μπουρζουαζία απέσπασε απ' την εργατική τάξη μια μάζα

ανθρώπων, κατά πολύ υπεράριθμη αυτής που παρέμεινε αφοσιωμένη στην παραγωγή, και την καταδίκασε με τη σειρά της στον παρασιτισμό και στην υπερκατανάλωση. Αλλά κι αυτή η στρατιά των χαραμοφάηδων, παρά την ακόρεστη βουλιμία της, δεν καταφέρνει να καταναλώσει όλα τα εμπορεύματα, που οι αποκτηνωμένοι απ' το δόγμα της εργασίας εργάτες παράγουν σαν μανιακοί, χωρίς ουδεμία διάθεση να τα καταναλώσουν οι ίδιοι, χωρίς ουδεμία έγνοια για το αν θα βρεθούν κάποιοι για να τα καταναλώσουν.

Λόγω αυτής της διπλής μοιρίας των εργαζομένων να σκοτώνονται στη δουλειά και να φιτοζωούν εγκρατείς, το μέγα πρόβλημα της καπιταλιστικής παραγωγής δεν είναι πια το να βρει παραγωγούς και να δεκατλιασιάσει έτσι τις δυνάμεις τους, αλλά το να βρει καταναλωτές, να εξάψει τις ορέξεις τους και να τους δημιουργήσει πλαστές ανάγκες. Αφού, λοιπόν, οι Ευρωπαίοι εργάτες, παρ' ότι τρέμουν απ' το κρύο και την πείνα, αρνούνται να φορέσουν τα υφάσματα που υφαίνουν, να πιουν τα κρασιά που παρασκευάζουν, οι δόλιοι εργοστασιάρχες τρέχουν σαν τρελοί στην άλλη άκρη της γης για να ανακαλύψουν αυτούς που θα φορέσουν τα υφάσματα και θα πιουν τα κρασιά: εκατομμύρια και δισεκατομμύρια από δαύτα εξάγει ετησίως η Ευρώπη στις τέσσερις γωνιές του κόσμου, σε φυλές που δεν ξέρουν τι να τα κάνουν.[1] Όμως οι ήπειροι που έχουν εξερευνήσει δεν είναι πλέον αρκετά αχανείς· χρειάζονται παρθένα γη. Οι εργοστασιάρχες της Ευρώπης

ονειρεύονται στον ύπνο και στον ξύπνιο τους την Αφρική, την απεραντοσύνη της Σαχάρας, το σιδηρόδρομο του Σουδάν· παρακολουθούν με αγωνία τις προόδους των Λίβινγκστοουν, των Στάνλεϋ, των Ντυ Σεγιού, των Ντε Μπραζά· με το στόμα ανοιχτό παρακολουθούν τις φανταστικές ιστορίες αυτών των θαρραλέων ταξιδιωτών. Πόσα και πόσα άγνωστα θαύματα κρύβει η «Μαύρη Ήπειρος»! Τα χωράφια είναι σπαρμένα με ελεφαντόδοντα, σε ποτάμια από λάδι καρύδας επιπλέουν ψήγματα χρυσού, εκατομμύρια μαύροι πισινοί γυμνοί, σαν τα μούτρα του Ντυφώρ ή του Ζιραρντέν, περιμένουν τα βαμβακερά βρακιά για να μάθουν την ευπρέπεια, περιμένουν άγιες βίβλους και τις μπουκάλες με σναπς για να γνωρίσουν τις αρετές του πολιτισμού.

Όλα όμως είναι άσκοπα: μπουρζουάδες που τρώνε του σκασμού, υπηρέτες περισσότεροι απ' την παραγωγική τάξη, ξένα και βάρβαρα έθνη, πνιγμένα στα ευρωπαϊκά προϊόντα· τίποτα, τίποτα δεν είναι αρκετό για να χαμηλώσει τα βουνά από τα στοιβαγμένα εμπορεύματα, πιο ψηλά και τερατώδη κι απ' τις πυραμίδες της Αιγύπτου: η παραγωγικότητα των Ευρωπαίων εργατών εξευτελίζει κάθε έννοια κατανάλωσης, κάθε έννοια σπατάλης. Μισότρελοι οι βιομήχανοι, δεν ξέρουν τι να κάνουν, δεν μπορούν να βρουν πλέον πρώτη ύλη για να ικανοποιήσουν το άφρον, διεστραμμένο πάθος των εργατών τους για δουλειά.

Στα μέρη που επεξεργάζονται το μαλλί μας, ξεφτίζουν τα βρόμικα και μισοσάπια κουρέλια και φτιάχνουν τα λε-

γόμενα σεντόνια της *αναγέννησης*, που διαρκούν όσο κι οι προεκλογικές εξαγγελίες· στη Λυών, αντί να αφήσουν τη μεταξωτή ίνα στην απλότητα και τη φυσική της απαλότητα, την παραφορτώνουν με μεταλλικά άλατα, που, προσθέτοντάς της βάρος, την καθιστούν εύθρυπτη και περιορισμένης χρήσης. Όλα τα προϊόντα μας είναι τεχνητά πεπαλαιωμένα, για να διευκολυνθεί η διοχέτευσή τους και να περιοριστεί η διάρκειά τους. Η εποχή μας θα ονομαστεί Εποχή της Νοθείας, καταπώς πήραν τα ονόματά τους η *Λίθινη Εποχή*, η *Εποχή του Χαλκού*, με βάση το χαρακτήρα της παραγωγής τους. Οι αδαείς κατηγορούν για απάτη τους θεοφοβούμενους βιομηχάνους μας, ενώ στην πραγματικότητα η σκέψη που τους κινητοποιεί είναι να προσφέρουν εργασία στους εργάτες που αδυνατούν να μείνουν με σταυρωμένα χέρια. Αυτές οι νοθεύσεις, οι οποίες έχουν ως μοναδικό κίνητρο ένα ανθρωπιστικό αίσθημα, αλλά και αποφέρουν τεράστια κέρδη στους κατασκευαστές που τις χρησιμοποιούν, παρ' ότι είναι καταστροφικές για την ποιότητα των εμπορευμάτων, παρ' ότι είναι μια ανεξάντλητη πηγή καταστροφής του ανθρώπινου μόχθου, εντέλει αποδεικνύουν τη φιλάνθρωπη επινοητικότητα των μπουρζουάδων και την τρομερή διαστροφή των εργατών, οι οποίοι, για να ικανοποιήσουν το πάθος τους για δουλειά, υποχρεώνουν τους βιομηχάνους να πνίγουν τη φωνή της συνείδησής τους και να παραβιάζουν τους ίδιους τους νόμους της εμπορικής τιμιότητας.

Κι όμως, σε πείσμα της υπερπαραγωγής των εμπορευμά-

των, σε πείσμα των βιομηχανικών νοθειών, οι εργάτες δημιουργούν ασφυξία στην αγορά εκλιπαρώντας: Δουλειά! Δουλειά! Η υπεραφθονία θα έπρεπε να τους υποχρεώσει να τιθασεύσουν το πάθος τους· αντίθετα το φέρνει σε παροξυσμό. Μόλις παρουσιαστεί μια ευκαιρία για δουλειά, χιμούν πάνω της· και τότε απαιτούν δεκατετράωρα, δεκαεξάωρα, για να κατασιγάσουν το αλκοολίκι τους, και την επαύριο, να τους πάλι πεταμένους στο δρόμο, χωρίς δουλειά που θα έδινε καινούργια τροφή στο βίτσιο τους. Κάθε χρόνο, σ' όλες τις βιομηχανίες, η ανεργία έρχεται και ξανάρχεται με την κανονικότητα των εποχών. Τη φονική για τον οργανισμό υπερεργασία διαδέχεται η απόλυτη σχόλη για δύο και τέσσερις μήνες· χωρίς δουλειά δεν υπάρχει ψωμί.

Αφού, λοιπόν, η διαστροφή της εργασίας είναι διαβολικά εγκαταστημένη μέσα στην καρδιά των εργατών, αφού οι επιταγές της πνίγουν όλα τα άλλα φυσικά ένστικτα, αφού η ποσότητα της εργασίας που απαιτείται απ' την κοινωνία είναι εν δυνάμει περιορισμένη απ' την κατανάλωση και την αφθονία της πρώτης ύλης, γιατί να καταβροχθίζουν σε έξι μήνες την εργασία όλης της χρονιάς; Γιατί να μη διανεμηθεί ομοιόμορφα στους δώδεκα μήνες και να υποχρεωθούν όλοι οι εργάτες να αρκεστούν σε έξι ή σε πέντε ώρες ημερήσιας εργασίας στη διάρκεια του χρόνου, αντί να μπουκώνονται μ' ένα δωδεκάωρο ημερησίως για έξι μήνες; Έχοντας εξασφαλίσει την καθημερινή μερίδα δουλειάς που τους αναλογεί, οι εργάτες θα πάψουν να

ανταγωνίζονται για ν' αρπάξει ο ένας απ' τα χέρια του άλλου τη δουλειά του, και το ψωμί απ' το στόμα του· κι έτσι, λοιπόν, διόλου εξαντλημένοι στο σώμα και στο πνεύμα, θ' αρχίσουν να ασχολούνται με τις αρετές της τεμπελιάς.

Αποκτηνωμένοι από το βίτσιο τους, οι εργάτες δεν μπόρεσαν να αρθούν στο επίπεδο εκείνης της αντίληψης που λέει ότι, για να υπάρχει δουλειά για όλους, πρέπει αυτή να μοιραστεί όπως το νερό σ' ένα πλοίο που βρίσκεται σε κίνδυνο. Και εντούτοις, οι βιομήχανοι, στο όνομα της καπιταλιστικής εκμετάλλευσης, έχουν εδώ και πολύν καιρό ζητήσει ένα νόμιμο περιορισμό του χρόνου εργασίας. Ενώπιον της Επιτροπής για την επαγγελματική εκπαίδευση του 1860, ένας από τους μεγαλύτερους βιομηχάνους της Αλσατίας, ο κύριος Μπουρκάρ απ' το Γκεμπβιγιέ, δήλωνε:

«...Η ημέρα εργασίας των δώδεκα ωρών ήταν υπερβολική και θα 'πρεπε να επανέλθει στις ένδεκα ώρες, και να διακόπτεται η εργασία στις δύο το Σάββατο. Μπόρεσα να προτείνω την υιοθέτηση αυτού του μέτρου κι ας φαινόταν δαπανηρό εκ πρώτης όψεως· το δοκιμάσαμε στις βιομηχανικές μας εγκαταστάσεις εδώ και τέσσερα χρόνια και το βρίσκουμε θετικό, ενώ η μέση παραγωγή, όχι μόνο δεν μειώθηκε, αλλά αυξήθηκε».

Στη μελέτη του για τις *Μηχανές*, ο Μ.Φ. Πασύ παραθέτει την ακόλουθη επιστολή ενός Βέλγου μεγαλοβιομηχάνου, του κυρίου Μ. Οταβέρ:

«Οι μηχανές, παρ' ότι είναι ίδιες μ' εκείνες των αγγλικών νηματουργείων, δεν παράγουν αυτά που θα έπρεπε να πα-

ράγουν ή εκείνα που θα παρήγαν αυτές οι ίδιες μηχανές στην Αγγλία, κι ας δουλεύουν τα εκεί νηματουργεία δύο ώρες λιγότερο την ημέρα. [...] Δουλεύουμε όλοι *δύο μακρές ώρες παραπάνω*· έχω την πεποίθηση ότι, αν δουλεύαμε ένδεκα αντί για δεκατρείς ώρες, θα είχαμε την ίδια παραγωγή και συνεπώς με πολύ πιο οικονομικούς όρους».

Από μιαν άλλη πλευρά, ο κ. Λερουά - Μπωλιέ μας διαβεβαιώνει ότι «είναι διαπιστωμένο από ένα Βέλγο μεγαλοβιομήχανο ότι οι εβδομάδες στις οποίες πέφτει μια γιορτάσιμη μέρα, δεν έχουν μικρότερη παραγωγή απ' αυτήν των συνηθισμένων εβδομάδων».[18]

Αυτό που ο λαός δεν αποτόλμησε ποτέ, εξαπατημένος μέσα στην αφέλειά του απ' τους ηθικολόγους, το τόλμησε μια αριστοκρατική κυβέρνηση. Περιφρονώντας τις επιτακτικές ηθικές και βιομηχανικές εκτιμήσεις των οικονομολόγων, που σαν τα γρουσούζικα πουλιά έκρωζαν ότι η μείωση μιας ώρας δουλειάς στα εργοστάσια θα ισοδυναμούσε με τη διαταγή να καταστραφεί η αγγλική βιομηχανία, η κυβέρνηση της Αγγλίας απαγόρευσε με αυστηρότατο νόμο να δουλεύουν πάνω από έξι ώρες την ημέρα· και τώρα, όπως και στο παρελθόν, η Αγγλία είναι η πρώτη βιομηχανική χώρα στον κόσμο.

Η μεγάλη εμπειρία της Αγγλίας είναι μπροστά στα μάτια μας, η εμπειρία μερικών ευφυών καπιταλιστών είναι μπροστά μας, κι αποδεικνύει αναντίρρητα ότι, για να ενταθεί η ανθρώπινη παραγωγικότητα, πρέπει να μειωθούν οι ώρες εργασίας και να πολλαπλασιαστούν οι μέρες

σχόλης και γιορτής, αλλά ο γαλλικός λαός δεν έχει πεισθεί ακόμα! Αλλά, εάν μια μίζερη μείωση δύο ωρών αύξησε σε δέκα χρόνια την αγγλική παραγωγή κατά το ένα τρίτο περίπου[19], ποια ιλιγγιώδη πορεία θα προσδώσει στη γαλλική παραγωγή μια νόμιμη μείωση της εργάσιμης μέρας σε τρεις ώρες; Μα, δεν μπορούν, επιτέλους, οι εργάτες να καταλάβουν ότι, με το να καταπονούνται υπέρμετρα απ' τη δουλειά, εξαντλούν και τις δικές τους δυνάμεις και αυτές των απογόνων τους; Ότι, με τη φθορά που υφίστανται, γίνονται πριν την ώρα τους ανίκανοι για κάθε είδους εργασία; Ότι, απορροφημένοι, αποκτηνωμένοι από ένα και μοναδικό πάθος, δεν είναι πια άνθρωποι, αλλά σπαράγματα ανθρώπων; Ότι σκοτώνουν μέσα τους όλα τα υπέροχα χαρίσματα, αφήνοντας όρθια και παντοδύναμη την έξαλλη μωρία της εργασίας;

Α! Σαν τις γαλιάντρες επαναλαμβάνουν το μάθημα των οικονομολόγων: «Δουλειά, δουλειά, για να αυξηθεί ο εθνικός πλούτος». Ω, ηλίθιοι! Επειδή εσείς δουλεύετε υπερβολικά, επιβραδύνεται η εξέλιξη του εργαλειακού εξοπλισμού της βιομηχανίας. Σταματήστε να γκαρίζετε κι ακούστε έναν οικονομολόγο· δεν είναι κορυφή, είναι απλώς ο κύριος Ρεϋμπώ, τον οποίο είχαμε την ευτυχία να χάσουμε πριν από λίγους μήνες:

«Η επανάσταση στις μεθόδους της εργασίας καθορίζεται εν πολλοίς απ' τις συνθήκες του εργατικού δυναμικού. Όσο το δυναμικό αυτό προσφέρει τις υπηρεσίες του σε χαμηλή τιμή, το ξεζουμίζουν αλόγιστα· όταν όμως αυτές οι

υπηρεσίες ακριβαίνουν, φροντίζουν να προστατεύουν το εργατικό δυναμικό απ' την υπερκόπωση».[20]

Για να υποχρεωθούν οι καπιταλιστές να τελειοποιήσουν τις ξύλινες και σιδερένιες μηχανές τους, πρέπει να αυξηθούν οι μισθοί και να μειωθούν οι ώρες εργασίας των μηχανών με σάρκα και οστά. Τα επιχειρήματα προς επίρρωση της άποψης αυτής; Μπορούμε να παραθέσουμε εκατοντάδες. Στα νηματουργεία, ο μηχανισμός για το αυτόματο τύλιγμα του νήματος στα καρούλια εφευρέθηκε και μπήκε στην παραγωγή στο Μάντσεστερ, επειδή οι νηματουργοί αρνούνταν να δουλέψουν τόσο όσο δούλευαν στο παρελθόν.

Στην Αμερική, η μηχανή επικρατεί σ' όλους τους τομείς της αγροτικής παραγωγής, απ' την παρασκευή βουτύρου, μέχρι το ξεβοτάνισμα των σιτηρών· γιατί; Διότι ο ελεύθερος και τεμπέλης Αμερικανός θα προτιμούσε χίλιες φορές να πεθάνει, παρά να ζει σαν το βόδι, όπως δηλαδή ζει ο Γάλλος αγρότης. Το όργωμα, κοπιαστικό και όλο κομμάρες στην ένδοξή μας Γαλλία, είναι στην αμερικάνικη Δύση ένας τρόπος να περνάνε ευχάριστα την ώρα τους στο ύπαιθρο, όπου καθήμενοι φουμάρουν νυχελικά την πίπα τους.

Κεφάλαιο

Καινούργια παίζει μουσική,
καινούργια λόγια λέμε!...

Αν, μειώνοντας τις ώρες εργασίας, αποκτούμε καινούργιες μηχανικές δυνάμεις, τότε, υποχρεώνοντας τους εργάτες να καταναλώνουν τα προϊόντα τους, αποκτούμε μια γιγάντια στρατιά εργατικής δύναμης. Η μπουρζουαζία, απαλλαγμένη πια από το ρόλο του οικουμενικού καταναλωτή, θα σπεύσει να ξαποστείλει όλον εκείνον το συρφετό από στρατιώτες, δικαστές, κομμωτές, μαστροπούς και άλλους που είχε εξαιρέσει από την παραγωγή για να τη βοηθούν να καταναλώνει και να σπαταλά. Τότε, λοιπόν, η αγορά εργασίας θα υπερκαλυφθεί, και θα χρειαστεί ένας δρακόντειος νόμος που θα θέσει περιοριστικούς όρους στην εργασία: θα είναι αδύνατο να βρεθεί οποιαδήποτε απασχόληση γι' αυτήν την πλημμυρίδα των πάλαι ποτέ μη παραγωγικών ανθρώπων, πιο πολυάριθμων κι από τα ιξώ-

δη ακάρεα. Κι ύστερα θα πρέπει να δούμε τι θα κάνουμε και μ᾽ όλους εκείνους που τους ικανοποιούσαν τα μάταια και πολυέξοδα γούστα και βίτσια. Όταν δεν θα υπάρχουν πλέον λακέδες και στρατηγοί για να τους φορτώσουν γαλόνια, όταν θα εκλείψουν οι ελεύθερες ή οι παντρεμένες πόρνες για να τις σκεπάσουν με δαντέλες, όταν δεν θα υπάρχουν κανόνια για να τα γεμίσουν, παλάτια για να κτίσουν, τότε θα χρειαστεί να επιβληθούν με αυστηρότατους νόμους στους εργάτες και τις εργάτριες –σ᾽ αυτούς που δούλευαν στα εργαστήρια σιριτιών, δαντελών, στα σιδηρουργεία, στις οικοδομές– υγιεινές βαρκάδες και χορογραφικές ασκήσεις για να αποκατασταθεί η υγεία τους και να βελτιωθεί η φυλή. Απ᾽ τη στιγμή που τα ευρωπαϊκά προϊόντα θα καταναλώνονται επιτόπου και δεν θα χρειάζεται να μεταφέρονται στου διαόλου τη μάνα, θα πρέπει και οι ναυτικοί, τα τσούρμα, οι καροτσέρηδες να πιάσουν μια καρέκλα και ν᾽ αράξουν. Οι πανευτυχείς πλέον Πολυνήσιοι θα μπορέσουν να επιδοθούν στον ελεύθερο έρωτα χωρίς να φοβούνται τις κλοτσιές της πολιτισμένης Αφροδίτης και τα κηρύγματα της ευρωπαϊκής ηθικής.

Έχει και συνέχεια. Για να βρεθεί δουλειά σ᾽ όλους τους άχρηστους της σύγχρονης κοινωνίας, για να αναπτυχθεί απεριόριστα ο μηχανολογικός εξοπλισμός της κοινωνίας, πρέπει η εργατική τάξη να παραβιάσει την τακτική της εγκράτειας και, ακολουθώντας το παράδειγμα της αστικής τάξης, να αναπτύξει στο έπακρο τις καταναλωτικές της ικανότητες. Αντί να τρώει καθημερινά μια ή δυο

ουγγιές σκληρού σαν την κόρα κρέατος –όποτε το τρώει κι αυτό...–, θα γεύεται λαχταριστά φιλέτα μιας ή δυο λιβρών· αντί να πίνει με τη μεζούρα κρασί της τελευταίας διαλογής –πιο καθολική κι από τον ίδιο τον Πάπα–, θα πίνει με τη σέσουλα το μπορντώ και το μπουργκόν, χωρίς βιομηχανική επεξεργασία, και θα αφήσει το νεράκι για να το πίνουν τα ζωντανά.

Οι προλετάριοι κατατρύχονται από την έμμονή τους ιδέα να επιβάλουν στους καπιταλιστές το δεκάωρο του σιδηρουργείου και των διυλιστηρίων· εκεί έγκειται και η μεγάλη τους πλάνη, η αιτία των κοινωνικών ανταγωνισμών και των εμφυλίων πολέμων. Να απαγορεύσουν και όχι να επιβάλουν την εργασία! Να τι χρειάζεται. Θα επιτραπεί στους Ρότσιλντ, στους Σέι να παρουσιάσουν αποδείξεις για το ότι υπήρξαν μια συμμορία αλητών· κι αν πάρουν όρκο ότι θέλουν να συνεχίσουν να είναι συμμορία αλητών, παρά το γενικό παροξυσμό της εργασίας, θα μπουν στη λίστα, και θα περνούν κάθε πρωί απ' τα δημαρχεία της περιοχής τους, όπου θα τους δίδεται ένα χαρτονόμισμα των είκοσι φράγκων για να κάνουν το κέφι τους. Οι κοινωνικές φιλονικίες θα κοπάσουν. Οι εισοδηματίες, οι καπιταλιστές, όλοι οι πρωτοκλασάτοι θα στρατευθούν στο λαϊκό κόμμα, εφόσον θα έχουν πεισθεί ότι όχι μόνο δεν θέλουμε το κακό τους, αλλά επιδιώκουμε αντιθέτως να τους απαλλάξουμε απ' το μόχθο της υπερκατανάλωσης και της σπατάλης στην οποία ήταν καταδικασμένοι απ' τη στιγμή που γεννήθηκαν. Όσο για τους μπουρζουάδες που

δεν θα είναι σε θέση να προσκομίσουν τα διαπιστευτήρια της αληθείας τους, αυτούς θα τους αφήσουμε ν' ακολουθήσουν το ένστικτό τους· υπάρχουν αρκετά σιχαμερά επαγγέλματα για να τους τακτοποιήσουμε: ο Ντυφώρ θα μπορούσε να καθαρίζει τα δημόσια ουρητήρια· ο Γκαγιφέ θ' αποτελείωνε τα ζέοντα γουρούνια και τα ψωράλογα· τα μέλη της Επιτροπής των Χαρίτων, σταλμένα επί τούτου στο Πουασύ, θα μαρκάριζαν τα βόδια και τα πρόβατα για σφαγή· οι γερουσιαστές, οι επιφορτισμένοι με τις επικήδειες πομπές, θα 'καναν τα κοράκια. Για άλλους, πάλι, θα βρίσκαμε επαγγέλματα στα μέτρα της ευφυΐας τους. Ο Λορζερίλ, ο Μπρολί θα βούλωναν τα μπουκάλια της σαμπάνιας, αλλά θα τους είχαμε, βέβαια, πρώτα φιμώσει, για να τους εμποδίσουμε να γίνουν τύφλα στο μεθύσι· ο Φερύ, ο Φρεϊσινέ, ο Τιράρ θα κατατρόπωναν τους κοριούς και τα παράσιτα των υπουργείων και των άλλων δημόσιων πανδοχείων. Ωστόσο, θα χρειαστεί να κρατήσουμε τους μπουρζουάδες μακριά απ' το δημόσιο χρήμα, για το φόβο των κακών συνηθειών που έχουν αποχτήσει.

Σκληρή και μακρά εκδίκηση, όμως, θα πάρουμε απ' τους ηθικολόγους που διέφθειραν την ανθρώπινη φύση, τους ψευτοευλαβείς, τους χαφιέδες, τους υποκριτές «και άλλες, παρόμοιες σέχτες ανθρώπων που μεταμφιέστηκαν για να εξαπατήσουν τον κόσμο. Γιατί, ενώ δίνουν στον κοσμάκη την εντύπωση ότι ασχολούνται μόνο με το στοχασμό και την ευλάβεια, με τις νηστείες και τη χαλιναγώγηση του αισθησιασμού, προσπαθώντας ίσα ίσα να κρατηθούν στη

ζωή, στην πραγματικότητα κυλιούνται στα σκατά. Ένας θεός ξέρει πόσο! *Et Curios simulant sed Bacchanalia vivunt.*[21]. Μπορείτε να το διαβάσετε με τεράστια και φωτεινά γράμματα πάνω στις κόκκινες μουσούδες τους και στις παραφουσκωμένες κοιλιές τους, ή αλλιώς θα το νιώσετε απ' τη θανατίλα που αναδίδουν...».[22]

Στις μεγάλες λαϊκές γιορτές, όταν οι κομμουνιστές και οι κολεκτιβιστές, αντί να τρώνε σκόνη, όπως στις 15 Αυγούστου και στις 14 Ιουλίου των αστών, θα αναποδογυρίζουν τις μπουκάλες, θα κατεβάζουν τα χοιρομέρια και θα πετάνε στον αέρα τα κύπελλα, τα μέλη της Ακαδημίας των Η0ικών και Πολιτικών Επιστημών, αυτοί οι ιεροκήρυκες με μακρύ ή κοντό ράσο της οικονομικής, καθολικής, προτεσταντικής, εβραϊκής, θετικιστικής και ελευθερόφρονος εκκλησίας, οι προπαγανδιστές του μαλθουσιανισμού και της χριστιανικής, αλτρουιστικής, ανεξάρτητης ή υπόδουλης ηθικής, ντυμένοι στα κίτρινα, θα κρατάνε τα κεριά μέχρι να τους καούν τα δάχτυλα και θα λυσσάνε απ' την πείνα δίπλα σε γυναίκες από τη Γαλατία και σε τραπέζια φορτωμένα με κρέατα, φρούτα και λουλούδια, και θα ψοφάνε απ' τη δίψα πλάι σε ξέχειλα βαρέλια. Τέσσερις φορές το χρόνο, στην αλλαγή των εποχών, θα τους δένουμε, σαν τα σκυλιά των ακονιστών, πάνω στους μεγάλους τροχούς και θα τους καταδικάσουμε να τρώνε αέρα κοπανιστό για δέκα ώρες. Οι δικηγόροι και οι νομομαθείς θα υποστούν την ίδια ποινή.

Στο καθεστώς της τεμπελιάς, για να σκοτώσουμε το χρό-

νο που μας σκοτώνει κάθε δευτερόλεπτο. Θα υπάρχουν θεάματα και θεατρικές παραστάσεις, χωρίς διακοπή· να, μια δουλειά, κομμένη και ραμμένη για τους μπουρζουάδες νομοθέτες μας. Θα τους οργανώσουμε σε μπουλούκια που θα περιοδεύουν στα πανηγύρια και στα χωριά και θα δίνουν νομοθετικές παραστάσεις. Οι στρατηγοί, με μπότες ιππασίας και το στήθος φορτωμένο με σιρίτια, αστέρια και το Σταυρό της Λεγεώνας της Τιμής, θα περιφέρονται στους δρόμους και τις πλατείες, στρατολογώντας τον κοσμάκη. Ο Γαμβέττας και ο Κασανιάκ, το συνεταιράκι του, θα παραμυθιάζουν τις κυράδες. Ο Κασανιάκ, με τη μεγάλη στολή του φανφαρόνου, γουρλώνοντας τα μάτια, δαγκώνοντας τη μουστάκα του και φτύνοντας φλογισμένα στουπιά, θα απειλεί όλο τον κόσμο με τη πιστόλα του μπαμπά του και θα χώνεται σε μια τρύπα μόλις θα του δείχνουν το πορτρέτο του Λυλιέ· ο Γαμβέττας θα αγορεύει περί εξωτερικής πολιτικής, για τη μικρούλα Ελλάδα που τον εμπνέει και για το ότι θα μπορούσε να βάλει φωτιά στην Ευρώπη για να πιάσει κορόιδο την Τουρκία· για τη μεγάλη Ρωσία που τον πικραίνει επειδή υπόσχεται να δέσει την κομπόστα με την Πρωσία και εύχεται στη Δυτική Ευρώπη τα τρία κακά της μοίρας της για να κάνει ταμείο στην Ανατολή και να καταπνίγει το μηδενισμό στο εσωτερικό της· για τον κύριο Μπίσμαρκ, που ήταν καλός και τον άφησε να πει κάτι για την αμνηστία... και μετά, αποκαλύπτοντας τη χοντρή του μπάκα, ζωγραφισμένη με τα τρία χρώματα, θα την κάνει ταμπούρλο για το προσκλητηριο.

απαριθμώντας τα νόστιμα μικρά ζωάκια, τους φασιανούς, τις τρούφες, τα κρασοπότηρα με μαργκώ και υκέμ που κατάπιε για να ενθαρρύνει τη γεωργία και να κάνει ευτυχισμένους τους ψηφοφόρους της Μπελβίλ.

Μέσα στην παράγκα, θα ντεμπουτάρουν στην *Εκλογική Φάρσα*.

Μπροστά στους ψηφοφόρους, με κέρατα και μ' αυτιά γαϊδάρου, ντυμένοι σαν παλιάτσοι, θα χορεύουν το χορό των πολιτικών ελευθεριών, σκουπίζοντας τη φάτσα και τα πισινά με τα γεμάτα υποσχέσεις προεκλογικά τους προγράμματα, μυξοκλαίγοντας για τη μιζέρια του λαού και υμνώντας με μεταλλική φωνή τους Θριάμβους της Γαλλίας· και οι ψηφοφόροι θα γκαρίζουν ασταμάτητα: ίαα, ίαα!

Και μετά θα ξεκινήσει το κυρίως έργο: *Η κλοπή των Αγαθών του Έθνους*.

Η καπιταλιστική Γαλλία, τεράστια κυράτσα, μαλλιαρή στη φάτσα και φαλακρή στο κρανίο, αποχαυνωμένη, με σάρκες πλαδαρές, ξέχειλες, άχρωμες, με μάτια βασιλεμένα, νυσταγμένη και χασμώμενη, ξαπλώνει σ' ένα βελουδένιο καναπέ· στα πόδια της, ο βιομηχανικός καπιταλισμός, γιγάντιος ατσάλινος μηχανισμός, με πιθηκίσια μάσκα, καταβροχθίζει μηχανικά τους άνδρες, τις γυναίκες, τα παιδιά, και οι διαπεραστικές και σπαραχτικές τους οιμωγές γεμίζουν τον αέρα· η Τράπεζα, με μουσούδα νυφίτσας, σώμα ύαινας και χέρια άρπυιας, σουφρώνει αστραπιαία απ' την τσέπη του τις δεκαριτσες των εκατό. Ορδές εξαθλιωμένων

προλετάριων, σκελετωμένων, ρακένδυτων, σπρωγμένων από χωροφύλακες με τα σπαθιά στα χέρια, κυνηγημένων από μαινάδες που τους μαστιγώνουν με το βούρδουλα της πείνας, απιθώνουν στα πόδια της καπταλιστικής Γαλλίας σωρούς από εμπορεύματα, βαρέλες με κρασί, τσουβάλια με σιτάρι και χρυσό. Ο Λανγκλουά με το 'να χέρι στο κοντοβράκι του και τ' άλλο στη διαθήκη του Προυντόν, με τη βίβλο του προϋπολογισμού στα δόντια, εγκαθίσταται στην κεφαλή των υπερασπιστών των αγαθών του έθνους και πιάνει σκοπιά. Μόλις τακτοποιηθούν τα φορτία, οι στρατιώτες διώχνουν τους εργάτες με τις λόγχες και τους υποκόπανους και ανοίγουν διάπλατα τις πόρτες στους βιομηχάνους, τους εμπόρους και τους τραπεζίτες. Αυτοί ορμούν πατείς με πατώ σε στους σωρούς εξαφανίζοντας τα βαμβακερά, το σιτάρι, τις ράβδους χρυσού κι αδειάζουν τα βαρέλια· εξουθενωμένοι πια, λεροί και σιχαμεροί, σωριάζονται μέσα στις ακαθαρσίες και τους εμετούς τους... Τότε, αστράφτει ο κεραυνός, η γη σείεται και ανοίγει, το ιστορικό πεπρωμένο αναδύεται· με το σιδερένιο του ποδάρι συντρίβει τα κεφάλια αυτών που παθαίνουν λόξυγγα, τρεκλίζουν, πέφτουν, μη μπορώντας πλέον να διαφύγουν, και με το μεγάλο του χέρι αναποδογυρίζει την καπιταλιστική Γαλλία, την αποσβολωμένη και κάθιδρη από φόβο.

Αν η εργατική τάξη, ξεριζώνοντας απ' την καρδιά της τη διαστροφή που την κατέχει και ευτελίζει τη φύση της, ξεσηκωνόταν με την τρομερή της δύναμη, όχι για να διακηρύξει τα *Δικαιώματα του Ανθρώπου*, που δεν είναι

παρά τα δικαιώματα της καπιταλιστικής εκμετάλλευσης, όχι για να απαιτήσει το *Δικαίωμα στην Εργασία*, που δεν είναι παρά το δικαίωμα στη δυστυχία, αλλά για να σφυρηλατήσει ένα χαλύβδινο νόμο που θα απαγορεύει στους ανθρώπους να δουλεύουν περισσότερο από τρεις ώρες την ημέρα, η Γη, η Γηραιά Γη, ριγώντας από αγαλλίαση, θα αισθανόταν να σκιρτά μέσα της ένα καινούργιο σύμπαν... Μα, πώς να ζητήσει κανείς από ένα προλεταριάτο, διεφθαρμένο απ' την καπιταλιστική ηθική, να πάρει μια ρωμαλέα απόφαση;

Σαν το Χριστό, αυτήν την αλγεινή προσωποποίηση της αρχαίας δουλοκτητικής κοινωνίας, έτσι και οι άντρες, οι γυναίκες, τα παιδιά του προλεταριάτου, σκαρφαλώνουν, έναν αιώνα τώρα, το Γολγοθά του μαρτυρίου: εδώ κι έναν αιώνα, τα καταναγκαστικά έργα τσακίζουν τα κόκαλά τους, λιώνουν τις σάρκες τους, βασανίζουν τα νεύρα τους· εδώ κι έναν αιώνα, η πείνα τρώει τα σωθικά τους και θολώνει τα μυαλά τους! Ω, τεμπελιά, μητέρα των τεχνών και των ευγενών αρετών, γίνε βάλσαμο στην ανθρώπινη αγωνία!

Παράρτημα

Οι ηθικολόγοι μας είναι μετρημένοι άνθρωποι· εφηύραν το δόγμα της εργασίας, δεν παύουν να αμφιβάλλουν για την ικανότητά του να ηρεμεί την ψυχή, να ευφραίνει το πνεύμα και να συντηρεί την καλή λειτουργία των νεφρών και άλλων οργάνων· θέλουν να το εφαρμόσουν πειραματικά στο λαό, *in anima vili**, προτού το στρέψουν στους καπιταλιστές, των οποίων έχουν την αποστολή να συγχωρούν και να επιτρέπουν τα βίτσια.

Αλλά, φιλόσοφοι της δεκάρας, γιατί να σπάτε την κεφαλή σας για να συναρμολογήσετε μιαν ηθική, της οποίας την εφαρμογή δεν τολμάτε να προτείνετε στους αφέντες σας; Μήπως θέλετε να δείτε το δόγμα σας της εργασίας, για το οποίο κοκορεύεστε, να λοιδορείται και να χλευάζεται; Ας ανοίξουμε την ιστορία των αρχαίων λαών και τα γραπτά των φιλοσόφων τους και των νομοθετών τους.

«Δεν θα μπορούσα να υποστηρίξω με σιγουριά» λέει ο

---

* Σ.τ.Μ.: *in anima vili:* κακεντρεχής.

πατέρας της Ιστορίας, ο Ηρόδοτος «το ότι οι Έλληνες πήραν απ' τους Αιγύπτιους την περιφρόνηση που επιδεικνύουν έναντι της εργασίας, διότι διαπιστώνω την ίδια περιφρόνηση και στους Θράκες, στους Σκύθες, στους Πέρσες, στους Λυδούς· κυρίως διότι στην πλειονότητα των βαρβάρων, εκείνοι που μαθαίνουν τις πρακτικές τέχνες –αλλά ακόμα και τα παιδιά τους– θεωρούνται οι τελευταίοι των πολιτών... Όλοι οι Έλληνες έχουν μεγαλώσει μ' αυτές τις αρχές, κυρίως δε οι Λακεδαιμόνιοι».[23]

«Στην Αθήνα, οι πολίτες ήταν αληθινοί ευγενείς. Δεν έπρεπε να ασχολούνται παρά μόνο με την υπεράσπιση και τη διοίκηση της κοινότητας, όπως οι άγριοι πολεμιστές απ' τους οποίους κατάγονταν. Υποχρεωμένοι καθώς ήταν να είναι διαθέσιμοι κάθε στιγμή να προστατέψουν με την πνευματική και σωματική τους ισχύ τα συμφέροντα της Δημοκρατίας, ανέθεταν στους σκλάβους όλες τις δουλειές. Το ίδιο συνέβαινε και στη Λακεδαίμονα, όπου ακόμα και οι γυναίκες δεν έπρεπε να κλώθουν και να υφαίνουν για να μην ταπεινωθούν ως ευγενείς».[24]

Οι Ρωμαίοι δεν γνώριζαν παρά μόνο δύο ελεύθερα και ευγενή επαγγέλματα, τη γεωργία και τα όπλα· όλοι οι πολίτες ζούσαν δικαιωματικά με δαπάνες του Θησαυρού, και κανείς δεν μπορούσε να τους υποχρεώσει να προσπορίζονται ασκώντας *sordidae artes** (έτσι χαρακτήριζαν τα επαγγέλματα, τα οποία ανήκαν στην αποκλειστική δικαι-

* Σ.τ.Μ.: *Sordidae artes:* ταπεινές τέχνες.

οδοσία των σκλάβων). Ο αρχαιότερος Βρούτος** για να ξεσηκώσει το λαό, κατηγόρησε κυρίως τον Ταρκύνιο, τον τύραννο, ότι είχε βάλει τους τεχνίτες και τους χτίστες μαζί με τους ελεύθερους πολίτες.[25]

Οι αρχαίοι φιλόσοφοι διαφωνούσαν για την καταγωγή των ιδεών, αλλά συμφωνούσαν στον αποτροπιασμό τους για την εργασία.

«Η φύση» λέει ο Πλάτων στην κοινωνική του ουτοπία, στην υποδειγματική του *Πολιτεία*, «δεν έφτιαξε ούτε τσαγκάρηδες ούτε σιδεράδες· παρόμοιες ασχολίες υποβιβάζουν τους ανθρώπους που τις εξασκούν σε άθλιους μισθοφόρους, χωρίς όνομα, οι οποίοι εξαιρούνται από κάθε πολιτικό δικαίωμα λόγω αυτής τους της υπόστασης. Όσο για τους εμπόρους, που είναι συνηθισμένοι να ψεύδονται και να εξαπατούν, θα τους υποστούμε μέσα στους κόλπους της πόλης σαν αναγκαίο κακό. Ο πολίτης που θα εξευτελίζεται έτσι λόγω του εμπορίου θα διώκεται γι' αυτό το παράπτωμα. Αν αποδειχθεί ένοχος, θα καταδικαστεί σε φυλάκιση ενός έτους. Η τιμωρία θα είναι διπλή για κάθε του υποτροπή».[26]

Στον *Οικονομικό* του, ο Ξενοφών γράφει:

«Οι άνθρωποι που επιδίδονται σε χειρωνακτικές εργασίες δεν ανέλαβαν ποτέ αξιώματα, κι αυτό είναι κατανοητό. Οι

** Σ.τ.Μ.: Brutus, l'ancien: ο ημιμυθικός γενάρχης της Ιούνιας Γενιάς, Λεύκιος Ιούνιος Βρούτος, σύμβολο του φανατικού δημοκράτη, πιο ακραίου κι από το Μάρκο που σκότωσε τον Καίσαρα.

περισσότεροι, καταδικασμένοι να κάθονται όλη την ημέρα, κάποιοι, μάλιστα, κοντά σε φωτιά, συνεχώς αναμμένη, δεν μπορούν να αποφύγουν τη φθορά του σώματος, κι είναι πολύ δύσκολο να μην επηρεαστεί απ' αυτό και το πνεύμα».

«Τι αξιοπρεπές μπορεί να βγει από ένα μαγαζί;» κηρύττει ο Κικέρων «και τι έντιμο μπορεί να προκύψει απ' το εμπόριο; Ό,τι ονομάζεται μαγαζί είναι ανάξιο για έναν έντιμο άνθρωπο [...], αφού οι έμποροι δεν μπορούν να επωφεληθούν, αν δεν ψευσθούν, και τι είναι πιο αισχρό από το ψέμα! Άρα, πρέπει να θεωρούμε χαμερπές και μιαρό το επάγγελμα όλων αυτών που πουλούν το μόχθο και την τέχνη τους· διότι όποιος δίνει την εργασία του για το χρήμα, πουλιέται και ο ίδιος, και υποβιβάζει τον εαυτό του στο επίπεδο των σκλάβων».[27]

Προλετάριοι, αποκτηνωμένοι από το δόγμα της εργασίας, ακούστε τι λένε αυτοί οι φιλόσοφοι, ακούστε αυτά που με μια φροντίδα ζηλόφθονη σας κρύβουν: ένας πολίτης που δίνει τον κόπο του για τα λεφτά, υποβαθμίζεται στο επίπεδο του σκλάβου, διαπράττει ένα έγκλημα που δικαιολογεί χρόνια φυλάκισης.

Η χριστιανική υποκρισία και η καπιταλιστική χρησιμοθηρία δεν είχαν διαφθείρει αυτούς τους φιλόσοφους των αρχαίων Δημοκρατιών· διδάσκοντας ελεύθερους ανθρώπους, εξέφραζαν απλώς τις σκέψεις τους. Ο Πλάτων, ο Αριστοτέλης, οι γίγαντες αυτοί της σκέψης, που οι δικοί μας Κουζέν, Καρό, Σιμόν δεν μπορούν να φτάσουν ούτε στον αστράγαλό τους, παρά μόνον αν σηκωθούν στις μύ-

τες των ποδιών τους, θα ήθελαν να διαθέτουν οι πολίτες των ιδανικών τους Πολιτειών όσο γίνεται περισσότερο ελεύθερο χρόνο, γιατί, όπως προσέθετε και ο Ξενοφών, «η εργασία απορροφά όλον το χρόνο, και έτσι δεν υπάρχει ελεύθερος χρόνος για την πόλη και τους φίλους». Κατά τον Πλούταρχο, ο μέγας τίτλος «ο σοφότερος των ανθρώπων» που του είχε αποδοθεί από το θαυμασμό των μεταγενέστερων, οφείλεται στο ότι είχε παραχωρήσει ελεύθερο χρόνο στους πολίτες απαγορεύοντάς τους οποιοδήποτε επάγγελμα.[28]

Όμως, θα αντιτείνουν οι Μπαστιά, Ντυπανλού, Μπωλιέ και Σία της χριστιανικής και καπιταλιστικής ηθικής, αυτοί οι στοχαστές, αυτοί οι φιλόσοφοι εκθείαζαν τη σκλαβιά. – Τέλεια, αλλά θα μπορούσε να ήταν αλλιώς, δεδομένων των τότε οικονομικών και πολιτικών συνθηκών; Ο πόλεμος ήταν συνηθισμένη κατάσταση στις αρχαίες κοινωνίες· ο ελεύθερος άνθρωπος έπρεπε να αφιερώνει το χρόνο του στο να συζητά τις υποθέσεις του Κράτους και να επαγρυπνά για την υπεράσπισή του· τα επαγγέλματα ήταν τότε πολύ πρωτόγονα και πολύ σκληρά για να μπορέσει κάποιος, εξασκώντας τα, να ανταποκριθεί και στα καθήκοντά του στρατιώτη και του πολίτη· για να έχουν στρατιώτες και πολίτες, οι φιλόσοφοι και οι νομοθέτες έπρεπε να ανέχονται τους σκλάβους στις ηρωικές Πολιτείες τους. – Όμως και οι ηθικολόγοι και οι οικονομολόγοι του καπιταλισμού δεν εκθειάζουν κι αυτοί την έμμισθη εργασία, τη μοντέρνα δουλεία; Και για ποιους δημιουργεί ελεύθερο

χρόνο η καπιταλιστική δουλεία:; – Για τους Ρότσιλντ, τους Σνάιντερ, τις κυρίες Μπουσικώ, γι᾽ αυτούς τους αχρείους και βλαβερούς σκλάβους των ίδιων τους των διαστροφών αλλά και των υπηρετών τους.

«Η προκατάληψη της δουλείας κυριαρχούσε στο πνεύμα του Πυθαγόρα και του Αριστοτέλη» έγραψαν κάποιοι περιφρονητικά· κι όμως, ο Αριστοτέλης προέβλεπε ότι «αν κάθε εργαλείο μπορούσε να εκτελέσει χωρίς ώθηση, ή αλλιώς, αφ᾽ εαυτού του, τη λειτουργία για την οποία κατασκευάστηκε, όπως τα αριστουργήματα του Δαιδάλου ή όπως οι Τρίποδες του Ηφαίστου, που καταπιάνονταν αυτοβούλως με το ιερό τους έργο· αν, παραδείγματος χάριν, οι σαΐτες των υφαντών ύφαιναν από μόνες τους, τότε ο επιστάτης του εργαστηρίου δεν θα χρειαζόταν πια βοηθούς, ούτε ο αφέντης σκλάβους».

Το όνειρο του Αριστοτέλη είναι η δική μας πραγματικότητα. Οι μηχανές μας με την πύρινη ανάσα τους, με τα ατσαλένια τους μέλη, ακούραστες, θαυμαστά και ανεξάντλητα παραγωγικές, επιτελούν μόνες τους, υπάκουα, την ιερή τους εργασία κι όμως, η σκέψη των μεγάλων φιλοσόφων του καπιταλισμού μένει προσκολλημένη στην προκατάληψη της έμμισθης εργασίας, της χειρότερης μορφής δουλείας. Δεν αντιλαμβάνονται ακόμη ότι η μηχανή είναι ο λυτρωτής της ανθρωπότητας, ο θεός που θα αποδεσμεύσει τον άνθρωπο από τις *sordidae artes* και τη μισθωτή εργασία, ο θεός που θα του δώσει το χαμένο του χρόνο και την ελευθερία του.

Σημειώσεις

(1) Καρτέσιος. *Τα πάθη της Ψυχής.*

(2) Δρ Μπέντοου. *Μελέτες της Ανθρωπολογικής Εταιρείας.*
Κ. Δαρβίνος, Η Καταγωγή του Ανθρώπου.

(3) Οι Ευρωπαίοι εξερευνητές έμεναν κατάπληκτοι μπροστά στη φυσική ομορφιά και την περήφανη στάση των ανθρώπων των πρωτόγονων φυλών, των αμόλυντων απ' αυτό που ο Πέπτιγκ ονόμαζε «δηλητηριώδη ανάσα του πολιτισμού». Μιλώντας για τους Αβορίγινες των Νήσων της Ωκεανίας, ο λόρδος Τζωρτζ Κάμπελ έγραφε: «Δεν υπάρχει λαός στον κόσμο που να σε εκπλήσσει τόσο, από την πρώτη ματιά. Το λείο τους δέρμα με μιαν ελαφρώς μπρούντζινη πατίνα, τα χρυσά και βοστρυχωτά μαλλιά τους, η ωραία και εύχαρις μορφή τους, με μια λέξη όλη τους η ύπαρξη, ήταν ένα καινούργιο και λαμπρό δείγμα του *genus homo**· η φυσική τους παρουσία έδινε την εντύπωση μιας φυλής

* Σ.τ.Μ.: *genus homo*: ανθρώπινο γένος.

ανώτερης απ' τη δική μας». Οι πολιτισμένοι της Αρχαίας Ρώμης, οι Καίσαρες, οι Τάκιτοι ατένιζαν με τον ίδιο θαυμασμό τους Γερμανούς των κοινοκτημόνων φυλών που εισέβαλλαν στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία.

Όπως ο Τάκιτος, έτσι και ο Σαλβιάνος, ο κληρικός του 5ου αιώνα τον οποίο αποκαλούσαν «διδάσκαλο των επισκόπων», έφερνε τους βαρβάρους ως παράδειγμα στους πολιτισμένους και στους χριστιανούς:

«Είμαστε αναίσχυντοι σε σύγκριση με τους βαρβάρους που είναι πιο αγνοί από μας. Και επιπλέον, οι βάρβαροι επλήγησαν απ' τις αναισχυντίες μας. Οι Γότθοι δεν ανέχονται να υπάρχουν μεταξύ τους ακόλαστοι ομοεθνείς τους· ανάμεσά τους, μονάχα οι Ρωμαίοι εκ του θλιβερού προνομίου της εθνικότητας και του ονόματός τους έχουν το δικαίωμα να είναι ακάθαρτοι. (Η παιδεραστία ήταν τότε στη μόδα ανάμεσα στους ειδωλολάτρες και τους χριστιανούς...) Οι καταπιεσμένοι καταφεύγουν στους βαρβάρους για να βρουν ανθρωπιά και προστασία». *(De Gubernatione Dei)**.

Ο παλαιός πολιτισμός και ο γερασμένος χριστιανισμός καθώς και ο μοντέρνος καπιταλιστικός πολιτισμός διαφθείρουν τους άγριους του νέου κόσμου.

Ο κ. Φ. Λεπλέ, του οποίου το τάλαντο στην παρατήρηση πρέπει να αναγνωρίσουμε, απορρίπτοντας βεβαίως τα κοινωνιολογικά του συμπεράσματα που

* Σ.τ.Μ.: *De Gubernatione Dei:* Περί της Κυβερνήσεως του Θεού.

χαρακτηρίζονται από μια φιλανθρωπική και χριστιανική έννοια δικαίου, λέει στο βιβλίο του *Οι Ευρωπαίοι Εργάτες* (1885): «Η επιρρέπεια των Βασκίρων στην τεμπελιά (οι Βάσκιροι είναι ημινομαδική φυλή βοσκών της ασιατικής πλευράς των Ουραλίων)· η άνεση χρόνου της νομαδικής ζωής, η συνήθεια του στοχασμού που αναπτύσσεται στα πιο προικισμένα άτομα, έχουν σαν αποτέλεσμα να αναπτύσσεται σ' αυτούς μια εκζήτηση των τρόπων, μια λεπτότητα πνεύματος και κρίσης που παρατηρούνται σπάνια στο αντίστοιχο κοινωνικό επίπεδο ενός πιο εξελιγμένου πολιτισμού... Αυτό που πιότερο απ' όλα απεχθάνονται είναι οι γεωργικές εργασίες· κάνουν οτιδήποτε άλλο, προκειμένου να μην ασχοληθούν με το επάγγελμα του γεωργού». Πράγματι, η γεωργία είναι η πρώτη εκδήλωση δουλικής εργασίας στην ανθρωπότητα. Σύμφωνα με τη βιβλική παράδοση, ο πρώτος εγκληματίας, ο Κάιν, ήταν γεωργός.

(4) Η ισπανική παροιμία λέει: *Descansar es salud* (Η ραστώνη είναι υγεία).

(5) «Ω Μελίβια, κάποιος θεός μάς χάρισε αυτήν την αργία», Βιργίλιος *Βουκολικά*.

(6) Κατά Ματθαίον, κεφ. 6 (28-30).

(7) Στο πρώτο φιλανθρωπικό συνέδριο που συνήλθε στις Βρυξέλλες το 1857, ένας απ' τους πιο πλούσιους εργοστασιάρχες της Μαρκέτ, κοντά στη Λίλλη, ο κ. Σκριβ, καταχειροκροτούμενος από τους συνέδρους,

διηγείτο, με έκδηλη ικανοποίηση για το καθήκον που επιτελέστηκε: «Έχουμε εγκαινιάσει κάποια μέτρα διασκέδασης για τα παιδιά. Τους μαθαίνουμε να τραγουδούν στη διάρκεια της δουλειάς, και επίσης να μετράνε δουλεύοντας: αυτό τα διασκεδάζει και τα κάνει να δέχονται με κουράγιο *αυτές τις δώδεκα ώρες εργασίας που είναι απαραίτητες για να εξασφαλίσουν τα προς το ζειν τους*». – Δώδεκα ώρες εργασίας, και τι εργασίας! επιβεβλημένες σε παιδιά που δεν είναι ακόμη δώδεκα χρόνων! Οι υλιστές θα λυπούνται τελικά για το ότι δεν υπάρχει κάποια κόλαση για να ρίξουν εκεί αυτούς τους χριστιανούς, αυτούς τους φιλάνθρωπους δήμιους των παιδιών.

(8) Λόγος που εκφωνήθηκε στη Διεθνή Εταιρεία Πρακτικών Σπουδών Κοινωνικής Οικονομίας του Παρισιού, τον Μάιο του 1863, και δημοσιεύτηκε στο *L' économiste français* την ίδια εποχή.

(9) Λ. Ρ. Βιγιερμέ, *Πίνακας της φυσικής και ηθικής κατάστασης των εργατών στα εργοστάσια βαμβακιού, μαλλιού και μεταξιού*, 1848. Δεν είναι επειδή οι Ντόλφους, οι Κέχλιν και άλλοι Αλσατοί εργοστασιάρχες ήταν δημοκράτες, πατριώτες και προτεστάντες φιλάνθρωποι, που μεταχειρίζονται έτσι τους εργάτες τους· διότι ο Μπλανκί, ο ακαδημαϊκός, ο Ρεϋμπώ, το πρότυπο του Ζερόμ Πατουρό, και ο Ζυλ Σιμόν διαπίστωσαν τις ίδιες περιποιήσεις προς τους εργαζόμενους από κατασκευαστές άκρως καθολικούς και άκρως

μοναρχικούς της Λίλλης και της Λυών. Να, λοιπόν, που οι καπιταλιστικές αρετές εναρμονίζονται εξαίσια με όλες τις πολιτικές και θρησκευτικές πεποιθήσεις.

(10) Οι Ινδιάνοι των πολεμικών φυλών της Βραζιλίας σκοτώνουν τους αρρώστους και τους γέρους τους· δείχνουν έτσι τη φιλία τους, βάζοντας τέλος σε μιαν ύπαρξη που δεν χαίρεται πια τις μάχες, τις γιορτές και τους χορούς. Όλοι οι πρωτόγονοι λαοί παρείχαν στους δικούς τους παρόμοιες αποδείξεις αφοσίωσης: οι Μασσαγέτες της Κασπίας Θάλασσας (Ηρόδοτος), καθώς επίσης και οι Βένδες της Γερμανίας και οι Κέλτες της Γαλατίας. Στις εκκλησίες της Σουηδίας, υπήρχαν, πρόσφατα ακόμη, ρόπαλα, τα επονομαζόμενα *οικογενειακά ρόπαλα*, τα οποία χρησίμευαν στο να απαλλάσσουν τους γονείς απ' τις στενοχώριες και τα γεράματα. Πόσο εκφυλισμένοι είναι οι προλετάριοι που δέχονται καρτερικά τη φρικτή μιζέρια της δουλειάς στα εργοστάσια!

(11) Στο Βιομηχανικό Συνέδριο που έγινε στο Βερολίνο, στις 21 Ιανουαρίου 1879, εκτιμήθηκαν στα 568 εκατομμύρια φράγκα οι απώλειες της βιομηχανίας σιδήρου στη Γερμανία στη διάρκεια της πρόσφατης κρίσης.

(12) Η εφημερίδα *La justice* του κου Κλεμανσώ, έγραφε στις 6 Απριλίου 1880, στις οικονομικές της σελίδες: «Ακούσαμε να υποστηρίζουν την άποψη ότι, εκτός απ' την Πρωσία, *υπέστη και η Γαλλία μιαν απώλεια εκατομμυρίων* από τον πόλεμο του 1870, υπό μορφήν

περιοδικού δανεισμού από εμάς προς τους ξένους προϋπολογισμούς για να εξισορροπήσουν· αυτή είναι και η δική μας άποψη». Υπολογίζονται στα πέντε δισεκατομμύρια οι απώλειες αγγλικών κεφαλαίων σε δάνεια προς τις Δημοκρατίες της Νότιας Αμερικής. Οι Γάλλοι εργάτες δεν πλήρωσαν μοναχά πέντε δισεκατομμύρια στον κύριο Μπίσμαρκ, αλλά συνεχίζουν να καταβάλλουν τους τόκους απ' τις πολεμικές αποζημιώσεις στους Ολιβιέ, στους Ζιραρντέν, στους Μπαζέν και σ' άλλους τιτλούχους δανείων που οδήγησαν στον πόλεμο και στην καταστροφή. Ωστόσο, τους μένει μια κάποια παρηγοριά: αυτά τα δισεκατομμύρια δεν πρόκειται να προκαλέσουν πόλεμο για την ανάκτησή τους.

(13) Υπό το Παλαιό Καθεστώς, οι νόμοι της Εκκλησίας εγγυούνταν στον εργάτη 90 μέρες ξεκούρασης (52 Κυριακές και 38 γιορτές), κατά τις οποίες απαγορευόταν αυστηρά να εργαστεί. Αυτό ήταν το μεγάλο έγκλημα του καθολικισμού και η βασική αιτία της απομάκρυνσης της βιομηχανικής και εμπορικής αστικής τάξης απ' τη θρησκεία. Κατά την Επανάσταση, μόλις πήρε τα ινία, κατήργησε τις γιορτές και αντικατέστησε την εβδομάδα των επτά ημερών μ' αυτή των δέκα. Ελευθέρωσε τους εργάτες απ' το ζυγό της Εκκλησίας, για να τους υποτάξει ευκολότερα στο ζυγό της εργασίας.

Το μίσος ενάντια στις εορτάσιμες ημέρες εμφανίζεται μόνο όταν συγκροτείται η σύγχρονη βιομηχανική

και εμπορική αστική τάξη, ανάμεσα στον 15ο και τον 16ο αιώνα. Ο Ερρίκος Δ' ζήτησε τη μείωσή τους από τον Πάπα· εκείνος αρνήθηκε διότι «μια από τις αιρέσεις που υπάρχουν σήμερα, άπτεται των εορτών» (επιστολή του Καρδιναλίου Ντ' Οσά). Αλλά στα 1666, ο Περεφίξ, Αρχιεπίσκοπος του Παρισιού, κατήργησε 17 απ' αυτές στη δική του Επισκοπή. Ο προτεσταντισμός, που ήταν η χριστιανική θρησκεία, προσαρμοσμένος στις νέες ανάγκες της βιομηχανίας και του εμπορίου, ενδιαφέρθηκε ελάχιστα για τη ραστώνη του εργάτη· εκθρόνισε τους αγίους στον ουρανό, έτσι ώστε να καταργήσει και τις γιορτές τους επί γης.

Η θρησκευτική μεταρρύθμιση και ο φιλοσοφικός «ελεύθερος στοχασμός» ήταν απλώς προφάσεις που επέτρεψαν στην ιησουίτικη και αδηφάγα μπουρζουαζία να εξαφανίσει ταχυδακτυλουργικά τις γιορτές του λαού.

(14) Αυτές οι μεγάλες γιορτές διαρκούσαν εβδομάδες. Ο Δον Ροντρίγκο ντε Λάρα κερδίζει την αγαπημένη εκδιώκοντας τους Μαυριτανούς της παλαιάς Καλατράβα, και ο *Romancero* μας λέει ότι:

Las bodas fueron en Burgos
Las tornabodas en Salas:
En bodas y tornabodas
Pasaron siete semanas
Tantas vienen de las gentes
Que no caben por las plazas...

(Οι γάμοι γίνανε στο Μπούργκος
κι οι γιορτάδες τους στο Σάλας...
Με γάμους και γιορτάδες
περάσανε εφτά εβδομάδες...
Κι ήρθανε τόσοι πολλοί
που στις πλατείες δεν χωρούσανε...)

Οι άνδρες που γλέντησαν σ' αυτόν το γάμο των επτά εβδομάδων ήταν οι ηρωικοί στρατώτες των πολέμων της ανεξαρτησίας.

(15) Καρλ Μαρξ, *Το Κεφάλαιο*, πρώτος τόμος, κεφάλαιο 15.

(16) «Το ποσοστό του πληθυσμού μιας χώρας που απασχολείται ως υπηρετικό προσωπικό στις προνομούχες τάξεις, είναι ένδειξη της προόδου του σε εθνικό πλούτο και πολιτισμό». (Ρ. Μ. Μάρτιν, *Η Ιρλανδία πριν και μετά την ένωση*, 1818). Ο Γαμβέττας που αρνιόταν το κοινωνικό ζήτημα απ' τη στιγμή που έπαψε να συχνάζει ως άπορος δικηγόρος στο Καφέ Προκόπ, εννοούσε χωρίς αμφιβολία αυτούς τους υπηρέτες όταν ανήγγειλε την έλευση νέων κοινωνικών στρωμάτων στο προσκήνιο.

(17) Δύο παραδείγματα: Για να γίνει αρεστή στις Ινδίες, όπου, παρά τους περιοδικούς λιμούς που σάρωναν τον τόπο, καλλιεργούσαν παπαρούνα, αντί για ρύζι ή σιτάρι, η αγγλική κυβέρνηση εξαπέλυσε αιματηρούς πολέμους ενάντια στην Κίνα, για να την υποχρεώσει ν' ανοίξει τις πύλες της στο ινδικό όπιο. Και οι άγριοι της Πολυνησίας, εξακολουθούσαν να ντύνονται και να μπεκρουλιάζουν κατά τον αγγλικό τρόπο, κατα-

ναλώνοντας τα προϊόντα των αποστακτηρίων της Σκωτίας και των υφαντουργείων του Μάντσεστερ, παρά την αυξημένη τους θνησιμότητα, που ήταν η αναπόδραστη συνέπεια αυτού του γεγονότος.

(18) Πωλ Λερουά - Μπωλιέ, *Το Εργατικό Ζήτημα στον 14ο αιώνα*, 1872.

(19) Ιδού, σύμφωνα με τον περίφημο στατιστικολόγο Ρ. Γκίφεν, του Στατιστικού Γραφείου του Λονδίνου, η αυξητική πρόοδος του εθνικού πλούτου της Αγγλίας και της Ιρλανδίας: το 1814 ήταν 55 δισεκατομμύρια φράγκα· το 1865 ήταν 162,5 δισεκατομμύρια φράγκα, το 1875 ήταν 212,5 δισεκατομμύρια φράγκα.

(20) Λουΐς Ρεϋμπώ, *Το βαμβάκι, το καθεστώς του, τα προβλήματά του*, 1863.

(21) «Καμώνονται τους Κούριους, μα ζουν μες στη βακχεία». (*Σάτιρες* II 3).

(22) *Γαργαντούας και Πανταγκρουέλ*, βιβλίο II, κεφ. LXXIV.

(23) Ηρόδοτος, τ. II, μετφρ. Λάρτσερ, 1876.

(24) Μπιό, *Περί της κατάργησης της αρχαίας δουλείας στη Δύση*, 1840.

(25) Τίτος Λίβιος, βιβλίο πρώτο.

(26) Πλάτων, *Πολιτεία*, βιβλίο V.

(27) Κικέρων, *Περί καθηκόντων*, I, μέρος II, κεφάλαιο XLII.

(28) Πλάτων, *Πολιτεία*, V, και *Νόμοι*, Γ΄. Αριστοτέλης, *Πολιτικά*, Β΄ και Ζ΄. Ξενοφών, *Οικονομικός*, Δ΄ και ΣΤ΄. Πλούταρχος, *Βίος Λυκούργου*.

ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Κλασικά έργα που καθόρισαν την πολιτική σκέψη

Στην ίδια σειρά

Ρήγας Φεραίος *Νέα Πολιτική Διοίκησις*
Ανωνύμου του Έλληνος *Ελληνική Νομαρχία*
Χένρυ Ντέιβιντ Θορώ *Πολιτική Ανυπακοή*
Ιερός Αυγουστίνος *Η Πολιτεία του Θεού*
Δάντης Αλιγκέρι *Περί Μοναρχίας*
Πιοτρ Κροπότκιν *Το Κράτος*
Νικολό Μακιαβέλλι *Ο Ηγεμόνας*
Ανθολογία *Πολιτικές Διακηρύξεις*
Τόμας Μουρ *Ουτοπία*

Όταν στην πολιτισμένη μας Ευρώπη επιθυμούμε να ξαναβρούμε ένα ίχνος της εγγενούς ομορφιάς του ανθρώπου, πρέπει να πάμε να το ψάξουμε σε έθνη όπου οι οικονομικές προκαταλήψεις δεν μπόρεσαν ακόμα να ξεριζώσουν το μίσος προς την εργασία.

Με την τεμπελιά, ο Λαφάργκ διεκδικούσε ό,τι ακριβώς χάθηκε στη σύγχρονη εποχή μας, το δικαίωμά μας στον ελεύθερο χρόνο, δηλαδή την αυτοδιάθεσή μας.

ISBN 960942128-8
9 789609 421287